

INFORMATIEVOORZIENING

DOOR DE BIBLIOTHEEK, MAAR

HOE?

**EEN ONDERZOEK NAAR TOEKOMSTVISIES OP
DE OPENBARE BIBLIOTHEEK IN NEDERLAND**

Paola Raadsheer

Studentennummer 3150534

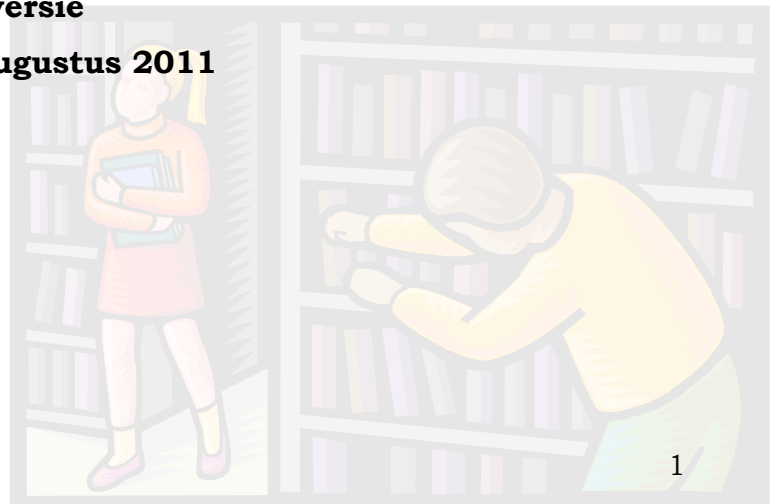
Begeleider Dr. Frank de Glas

Tweede lezer Kees Vuyk

Scriptie master Kunstbeleid en -Management

Definitieve versie

Blok 4, 15 augustus 2011

Inhoud

Voorwoord.....	4
Inleiding.....	5
1. De theorie van politieke beleidsanalyse	7
1.1 Politieke versus analytische visie op beleid.....	7
1.2 Narratieve beleidsanalyse.....	8
1.3 Stone's model voor beleidsanalyse.....	8
2. De informatiefunctie van de bibliotheek	12
2.1 Wat is informatie?.....	12
2.2 Informatie en kennis als grondslag van de bibliotheek.....	12
2.3 Bedreigingen van de informatiefunctie	14
2.3.1 Cijfers over de bibliotheek.....	15
2.3.2 Een afnemende informatiefunctie.....	15
2.4 Denken over functies	17
2.4.1 Het belang van de informatiefunctie.....	18
2.5 Informatie versus vermaak.....	19
2.5.1 Verschil tussen legitimering en de werkelijkheid	20
3. De Bibliotheekvernieuwing.....	22
3.1 Tijdsgeest	22
3.2 Invloeden op het bibliotheekwerk in de jaren negentig.....	23
3.2.1 Leenrecht	23
3.2.2 Boekhandel in de bibliotheek	25
3.2.3 Literaire collectie	25
3.2.4 Opkomst van het internet	27
3.3 Het stelsel herstructureren	27
3.3.1 Stuurgroep Herstructurering	28
3.3.2 Versterken politieke alliantie.....	29
3.4 Overgang naar innovatie	30
3.4.1 Nieuwe adviesaanvraag.....	31
4. Toekomstvisies van beleidsmakers en adviesraden	34
4.1 Vijf thema's	34
4.2 Denken vanuit de gebruiker.....	35
4.3 Oordelen over de kwaliteit van informatie.....	37
4.4 Beschikbaar maken van informatie	38
4.5 Toegang tot informatie verlenen	39

4.6	Meerwaarde bieden op het internet	41
4.7	Een overkoepelende visie?.....	41
5.	Toekomstvisies van wetenschappers	43
5.1	Hoogleraar	43
5.2	Academische bibliotheken.....	44
5.2.1	Bibliotheek zonder boeken	45
5.2.2	Nieuwe diensten	46
5.2.3	Informatieketen	47
5.3	Gebruikers en niet-gebruikersonderzoek.....	48
5.3.1	Leesplezier of informatie	48
5.3.2	Bibliotheek of Internet	49
5.3.3	Belang informatiefunctie.....	50
5.3.4	Bekendheid met informatieve diensten.....	50
5.3.5	Kwaliteit digitale bronnen	51
5.4	Wetenschappelijke visie tegenover beleidsvisie	51
6.	De reële situatie in Provincie Utrecht	53
6.1	Organisatiestructuur	53
6.2	Provinciale samenwerking.....	55
6.2.1	Provinciaal collectioneren	56
6.3	Lokale dienstverlening	57
6.4	Digitale bibliotheek	57
6.5	Een vergelijking met de visies	58
6.5.1	Is de beleidsvisie nu realiteit?	59
6.5.2	Vergelijking met de wetenschappelijke visies	60
	Conclusie	61
	Bibliografie.....	63
	Bijlagen.....	67

Voorwoord

Nog nooit ben ik zo vaak in de Openbare Bibliotheek geweest als in de laatste maanden. Tussen al het scriptiewerk door besloot ik telkens opnieuw tot wat ‘veldonderzoek’. Met de kennis dat ik in de hele provincie boeken lenen en terugbrengen kan, vertrok ik zelfs een keer naar een bibliotheek buiten mijn eigen woonplaats. Zelden was mijn scriptie het doel van het bezoek. Ik besloot bijvoorbeeld mijn Frans weer eens wat op te frissen en haalde een lesboekje. Ik nam ook een boek over marketing mee, gewoon omdat ik het tegenkwam. Een paar weken later leende ik het verzamelde werk van Lucebert. Een dichter waar ik me al een tijdje in wilde verdiepen, maar nooit een (tweedehands) werkje van op de kop kon tikken. Ook leende ik veel te veel boeken over interieurontwerpen, omdat ik straks een nieuwe flat te decoreren heb.

Uiteindelijk had ik helemaal geen tijd om al deze boeken door te lezen, maar door het werken aan mijn scriptie is de Openbare Bibliotheek voor mij wel weer gaan ‘leven’. Terwijl ik er ooit vaak kwam, bleef dit de laatste jaren vaak beperkt tot een enkel bezoek in de vakantiemaanden. Iets anders dan fictie nam ik eigenlijk al jaren niet meer mee naar huis. Alleen al door het bezig zijn met mijn scriptie ging ik de bibliotheek weer als een bron zien van informatie over allerlei onderwerpen.

Het opvallendste was dat ik dit blijkbaar niet als enige ervoer. Eigenlijk had ik verwacht dat mensen het onderwerp een beetje ‘stoffig’ zouden vinden. Praten over de Openbare Bibliotheek bleek echter zelden weerstand op te roepen. Zodra ik met medestudenten, familie en vrienden sprak over de bibliotheek, werd vaak bevestigd dat het concept mensen aanspreekt. Ondanks dit gegeven maken de meesten toch geen gebruik van de bibliotheek.

Ik wil niet pretenderen dat ik hier een representatieve situatie beschrijf. Over het algemeen kom ik niet in contact met alle lagen van de samenleving en zelfs in mijn eigen kring heb ik niet met iedereen over de bibliotheek gesproken. Toch sprak ik met name mensen die welwillend tegenover de Openbare Bibliotheek staan, maar hier geen gebruik van maken. Potentiële leden en gebruikers dus. Misschien kunnen we de toekomst van de bibliotheek een stuk glansrijker maken met gewoon een beetje aandacht! Dat het niet zo simpel is zal uit deze scriptie blijken.

Ik wil iedereen die zich aangesproken voelt bedanken voor de begeleiding, het meedenken, het proeflezen en de ‘digitale positieve energie’ die ik bij het schrijven heb mogen ontvangen. Aan mijn directe familie beloof ik dat dit echt de laatste keer zal zijn dat ik afstudeer.

Inleiding

De openbare bibliotheken zijn verspreid over heel Nederland en hebben een hoge participatiegraad. Sinds halverwege de jaren negentig is dit echter snel aan het afnemen. Door beleidsmakers wordt dan ook sinds 1998 nagedacht over het herstructureren van het stelsel van openbare bibliotheken in Nederland. Dit maakt het interessant om te kijken welke toekomstvisie hieraan ten grondslag ligt. Er is echter nog weinig onderzoek gedaan naar de veranderingen die de bibliotheken de laatste jaren hebben doorgemaakt en de manier waarop hierover door beleidsmakers wordt gedacht en gesproken.

In dit onderzoek staat de volgende hoofdvraag centraal: in hoeverre zijn de toekomstvisies van Nederlandse beleidsmakers en bibliotheekwetenschappers op de informatiefunctie van de Openbare Bibliotheek, terug te vinden in de recente veranderingen in het openbare bibliotheekstelsel in de provincie Utrecht? Het onderzoek beperkt zich tot beleidsmakers op rijksniveau, omdat in deze overheidslaag de zogenaamde Bibliotheekvernieuwing is gestart. De keuze voor de bibliotheken in de provincie Utrecht is gemaakt, omdat het aantal instellingen in deze provincie beperkt is. Het motief is dus in de eerste plaats praktisch, maar verwacht wordt dat deze beperking de analyse duidelijker zal maken.

Toekomstvisies kunnen twee uitingsvormen hebben. In de eerste plaats kan omschreven worden hoe verwacht wordt dat iets zich gaat ontwikkelen. In de tweede plaats kan men uiten welke ontwikkeling gewenst is. Het uiten van een toekomstvisie is sowieso een spannende activiteit. Zelfs kleine onschuldige voorspellingen kunnen jaren later naïef overkomen omdat een situatie zich heel anders ontwikkeld heeft onder invloed van factoren die vooraf niet te overzien waren. De ontwikkeling van de pc en daarna het Internet zijn zulke ontwikkelingen geweest. Op het gebied van digitalisering gaan ontwikkelingen de laatste jaren zo snel, dat het doen van toekomstvoorspellingen al snel gereduceerd wordt tot koffiedikkijken.

Het valt te verwachten dat de beleidsmakers over het algemeen geen voorspellingen zullen doen over de vraag hoe iets zich in de verre toekomst zal gaan ontwikkelen. Het valt zelfs te betwijfelen of ze hierover al te harde uitspraken zullen willen doen voor de nabije toekomst. Behalve misschien om te waarschuwen voor een naderend gevaar als het gewenste beleid niet meteen

doorgevoerd wordt. Een toekomstvisie geven over gewenst geachte ontwikkelingen is veel veiliger. Dit soort toekomstvoorspellingen zal dan ook centraal staan in dit onderzoek.

De methode die bij het beantwoorden van de hoofdvraag gebruikt wordt is een combinatie van literatuurstudie en bronnenanalyse. Relevante bronnen zijn beleidsteksten en adviezen die in het kader van de bibliotheekvernieuwing sinds 1998 zijn uitgebracht.

In deze scriptie zal eerst gekeken worden naar de rol die de informatiefunctie heeft in het bibliotheekwerk. Daarna zal een overzicht worden gegeven van de bibliotheekvernieuwing sinds 1998. Vervolgens wordt gekeken naar de toekomstvisie van beleidsmakers en adviesraden en van de bibliotheekwetenschappers. Ten slotte worden deze visies gerelateerd aan de situatie in de provincie Utrecht. In het volgende hoofdstuk zal echter eerst relevante theorie worden geïntroduceerd.

1. De theorie van politieke beleidsanalyse

Op het moment dat iemand een toekomstvisie voor ogen heeft komt deze naar verwachting niet uit het niets. Zeker in de politiek heeft iemand doorgaans een doel voor ogen met het uiten van een toekomstvisie. In deze paragraaf wordt theorie geïntroduceerd die het mogelijk maakt de besproken toekomstvisies beter te analyseren. Een belangrijke assumptie in dit onderzoek is dat wat gezegd wordt, niet altijd een directe weergave is van wat eigenlijk bedoeld wordt. In dit onderzoek speelt beleid en politiek een grote rol, daarom wordt aangesloten bij de bestuurskunde.

1.1 Politieke versus analytische visie op beleid

In de bestuurskunde bestaan twee belangrijke visies op beleid die tot geheel andere analyses van dezelfde kwestie kunnen leiden. De analytische visie gaat uit van de rede als basis van beslissingen in beleidmakende instanties. Vanuit rationele afwegingen wordt volgens deze visie gekozen voor de oplossing die de meeste positieve gevolgen zal hebben. Fasen in het beleid volgen elkaar bovendien allemaal op een logische manier op. Beleid is in deze visie altijd een leerproces, waarbij terugkoppeling plaatsvindt als het beleid toch niet de gewenste gevolgen mocht hebben.¹

De tweede mogelijke visie is de politieke visie waarbij conflict en macht juist de essentie van beleid vormen. Beleid komt in deze visie voort uit onderhandelingen en het sluiten van compromissen tussen verschillende groepen. Tijdens de uitvoering van het beleid houdt deze strijd bovendien niet op, maar telkens proberen verschillende groepen hun belangen te laten gelden. Resultaten van beleid zullen bovendien altijd een onderwerp van discussie blijven.²

De analytische visie op beleid richt zich dus meer op de inhoud van het beleid, terwijl de politieke visie de nadruk legt op de waarden en belangen waarbinnen beleid tot stand komt.³ De analytische visie lijkt met name een abstrahering te zijn van elkaar opvolgende gebeurtenissen, terwijl weinig aandacht bestaat voor de context die hierbij een rol speelt. Vanwege de nadruk

---

¹ M.A.P. Bovens, P. 't Hart en M.J.W. van Twist, *Openbaar Bestuur: Beleid, organisatie en politiek* (Alphen aan den Rijn: Kluwer, 2007), 102-120.

² Ibidem.

³ Ibidem, 120.

in dit onderzoek op toekomstvisies en de vertaling hiervan naar de realiteit zijn deze nuances juist van belang. Daarom zal uitgegaan worden van de politieke visie op beleid.

1.2 Narratieve beleidsanalyse

Onder de wetenschappers die zich bezighouden met de politieke visie op beleid bestaat een theoretische tak die zich specifiek op narratief onderzoek richt. Taal staat in deze stroming dus centraal. Volgens bestuurskundigen Jones en McBeth gaat het hier om een poststructuralistische stroming.⁴

Poststructuralisten geloven niet dat taal objectief kan zijn. De interpretatie van taal gebeurt altijd door mensen zelf, en hoe dit gebeurt is niet te bepalen. Aangezien we bovendien alles in taal uitleggen, zijn er helemaal geen zekerheden, ook niet in de wetenschap. De methode die past bij het poststructuralisme is deconstructie. Hierbij wordt gezocht naar het onderbewustzijn van de tekst. Kenmerkend is het blootleggen van tekstuele contradicties. Poststructuralisten geloven dat in een tekst altijd strijd aanwezig is. Paradoxen zijn dan ook een vaak terugkerend concept in deze stroming.⁵

Volgens Jones en McBeth zijn dit ook de grondslagen van narratieve beleidsanalyse. Net zoals bij het poststructuralisme gaan denkers in deze stroming er vanuit dat “the important elements of reality [...] are socially constructed.”⁶ Politiek wordt dan ook geacht een subjectief discours te zijn. Jones en McBeth wijzen vier grondleggers aan van deze stroming. Eén hiervan is Deborah Stone die een model heeft ontwikkeld om beleid te kunnen analyseren. In het onderhavige onderzoek zal dit model als leidraad dienen, om waar nodig de toekomstvisies beter te kunnen analyseren.

1.3 Stone's model voor beleidsanalyse

In *Policy Paradox* spreekt Deborah Stone over het ‘rationaliteitsproject’ waarbij beleidsmakers zich steeds meer op de wetenschap en experts zijn gaan

---

⁴ Michael D. Jones en Mark K. McBeth, “A Narrative Policy Framework: Clear Enough to Be Wrong,” *The Policy Studies Journal* 38.2 (2010): 329-353.

⁵ Peter Barry, “Post-structuralism and deconstruction,” in *Beginning Theory: An Introduction to Literary and Cultural Theory* (Manchester: Manchester University Press, 2002), 61-80.

⁶ Jones en McBeth, “Narrative Policy Framework,” 334.

baseren in een poging minder 'politiek' te zijn.⁷ Zelf betoogt Stone dat rationele analyse zelf een paradox is, waarbij dingen tegelijk verschillende betekenissen kunnen hebben. Analyse is voor Stone net zo goed politiek: "Thus, analysis is itself a creature of politics; it is strategically crafted argument, designed to create ambiguities and paradoxes and to resolve them in a particular direction."⁸ Stone zet in het boek een model uiteen waarmee een analyse van beleid mogelijk blijft, zonder dat uitgegaan wordt van een rationeel politieke norm, zoals bij de analytische visie het geval is.

Stone maakt in het model onderscheid tussen drie onderdelen in het beleidsproces: doelen, problemen en oplossingen. Kern van het model is dat de definitie en uitleg van alles eigenlijk continu bevochten wordt. Politiek is voor Stone dan ook strijd en discussie over alles, maar in de eerste plaats over ideeën.⁹

Zo betoogt Stone dat een aantal doelen door iedereen in de politiek gedragen lijken te worden. Dit zijn het nastreven van gelijkheid, efficiëntie, zekerheid en samenhang. De interpretatie en invulling van deze doelen zijn echter altijd inzet van strijd. Zo kan gelijkheid bijvoorbeeld betekenen dat iedereen van een product absoluut gezien evenveel krijgt, of dat mensen die minder hebben iets meer krijgen.¹⁰

Volgens Stone staat ook de definitie van een probleem open voor interpretatie. Zelfs als verschillende partijen het er over eens zijn dat een probleem bestaat, dan nog zal de definitie van dit probleem strategisch worden ingezet. Problemen definiëren is het vertellen van verhalen volgens Stone. Hierbij is het verhaal van achteruitgang met name effectief. De kern van dit verhaal is dat de situatie vroeger goed was, dat deze nu verslechtert en dat er direct gehandeld moet worden om deze achteruitgang te stoppen. Ruimte laten voor ambiguïteit en dus een verschillende invulling kan heel effectief zijn om een breder draagvlak voor de eigen probleemdefinitie te vinden.¹¹

Ook cijfers kunnen strategisch worden ingezet bij probleemdefinitie. De vraag wat geteld moet worden en wat niet is altijd vatbaar voor discussie. Iets tellen is volgens Stone bovendien een handeling, waarbij aangegeven wordt dat

---

⁷ Deborah Stone, *Policy Paradox: The Art of Political Decision Making* (New York: W.W. Norton & Company, 2002), 7.

⁸ Ibidem, 8.

⁹ Ibidem, 11.

¹⁰ Ibidem, 35-130.

¹¹ Ibidem, 137-162.

iets relevant genoeg is en vaak genoeg voorkomt om het tellen waard te zijn. Cijfers kunnen bovendien op veel verschillende manieren geïnterpreteerd worden. Het verhaal bij de cijfers is dan ook vaak net zo belangrijk als de cijfers zelf.¹²

Problemen hebben over het algemeen complexe oorzaken. Deze worden in de politiek vaak versimpeld. Wie kan zorgen dat de eigen oorzaak algemeen geaccepteerd wordt, kan vaak het beleid bepalen waarmee een probleem aangepakt wordt. Een causale theorie kan bovendien gebruikt worden om de schuld bij een bepaalde groep mensen te leggen. Dit maakt het makkelijker om beleid in te voeren waarbij deze groep zijn gedrag moet aanpassen.

Ook kan een probleemdefinitie een manier zijn om legitimatie te geven aan het idee dat een bepaalde instelling of groep mensen het beste dit probleem kan gaan oplossen. Politieke allianties kunnen soms zelfs alleen gevormd worden op basis van een tactische probleemdefinitie. Ook kan het een strategie zijn om de schuld op een specifieke plaats in een proces te leggen. Een van de voorbeelden die Stone hierbij noemt is een lobby in de Verenigde Staten die bij ongelukken door alcoholgebruik niet meer alleen de dronken chauffeur aansprakelijk willen stellen, maar ook de drinkgelegenheid waar zij te veel hebben gedronken.¹³

Uiteindelijk gaat het om het omzetten van waargenomen effecten in (gedeelde) politieke belangen. Hierbij komt het er vaak op neer dat zogenaamde 'goede belangen' als zwak gezien worden. Terwijl zogenaamde 'slechte belangen' als sterk worden gezien. Stone omschrijft het onderscheid als volgt:

The underlying story in all these portrayals is that a small, selfish concern is able to dominate a larger, more virtuous concern. The interests on the right-hand side of the table are not necessarily bad because they are inherently evil, or even illegitimate interests. They might be bad simply because they are strong enough to squeeze out other more legitimate interests.¹⁴

De achterliggende gedachte blijkt dus met name te zijn dat grote machtige lobby's in de weg staan van het algemeen belang.¹⁵

Volgens de analytische visie worden alle mogelijke oplossingen zorgvuldig afgewogen voordat beleidsmakers tot de best mogelijke oplossing komen. Volgens Stone is het nemen van beslissingen op deze grond

---

¹² Ibidem, 163-187.

¹³ Ibidem, 206.

¹⁴ Ibidem, 228.

¹⁵ Ibidem, 188-231.

onmogelijk. Er zijn gewoon veel te veel mogelijkheden, zodat beleidsmakers ophouden met zoeken naar oplossingen zodra ze een naar hun mening redelijke oplossing gevonden hebben. Hoe beslissingen vervolgens gepresenteerd worden is volgens Stone ook weer van belang. Een bepaald taalgebruik zal strategisch ingezet worden om een beslissing in te kleden.¹⁶

Ook het oplossen van problemen ziet Stone als een politiek spel. Stone houdt dezelfde beleidsinstrumenten aan als de meeste beleidsonderzoekers. Stone stelt echter dat deze beleidsinstrumenten idealen zijn die in de realiteit vaak een andere uitwerking hebben. Deze beleidsinstrumenten zijn achtereenvolgens:

- beloningen, straffen en de hierbij behorende regels;
- het gebruik van 'feiten', oftewel het beïnvloeden van wat mensen geloven;
- het verstrekken van rechten, waarbij de verhoudingen tussen groepen centraal staan;
- het verschuiven van macht tussen verschillende belanghebbende partijen.

Het huidige onderzoek omvat te veel bronnen om een volledige tekstanalyse van al deze teksten te ondernemen. In tegenstelling tot het poststructuralisme is dit ook niet wat Stone doet. Het model van Stone zal gebruikt worden om mogelijke motieven achter het bibliotheekbeleid te benadrukken. Alert zijn op strategisch taalgebruik en ambiguïteit zijn hierbij de belangrijkste aandachtspunten die uit Stone's model worden overgenomen.

Gekeken zal worden wat het belangrijkste doel is dat nagestreefd wordt met het bibliotheekbeleid. Verwacht wordt dat dit één van Stone's 'door iedereen gedeelde doelen' zal zijn. Verder zal uiteengezet worden welke probleemdefinities tijdens de bibliotheekvernieuwing (1998-heden) strategisch zijn ingezet en of de aangedragen oplossing wel echt de enige en beste oplossing lijkt te zijn. Ook in het bibliotheekbeleid sinds 1998 zijn beleidsinstrumenten gebruikt om het gedrag van de actoren in de bibliotheeksector te sturen. Deze zullen waar het relevant is dan ook worden benoemd.

---

¹⁶ Ibidem, 232-258.

2. De informatiefunctie van de bibliotheek

In dit hoofdstuk zal gekeken worden naar welk doel nagestreefd wordt met het bibliotheekbeleid. Dit wordt gedaan aan de hand van de informatiefunctie van de Openbare Bibliotheken. Betoogd wordt dat het bibliotheekbeleid altijd gericht is geweest op het ideaal van het beschikbaar stellen van informatie voor alle lagen van de bevolking. De laatste jaren komt deze legitimering echter steeds meer onder druk te staan.

2.1 Wat is informatie?

Voordat dieper wordt ingegaan op de rol die informatie speelt bij de Openbare Bibliotheek is een definitie van informatie op zijn plaats. Het meest logische is om hierbij aan te sluiten bij de teksten en denkers die in dit onderzoek gebruikt worden. Deze geven echter geen definitie. Zelden lijkt hetzelfde bedoeld te worden. Informatie lijkt zich voor sommigen te beperken tot de inlichtingen die door het bibliotheekpersoneel verstrekt worden. Voor anderen lijkt informatie alles te omvatten wat zich binnen de bibliotheekmuren bevindt of via de computer kan worden geraadpleegd.

Greenhalgh, Worpole en Landry zien dit verschil in de manier waarop informatie gedefinieerd wordt, als een postmoderne verandering. Dankzij de computer werd het mogelijk om verschillende bronnen naar eigen wensen samen te voegen. Alles wordt dan eigenlijk informatie, die als bron kan dienen voor een groter geheel.¹⁷

In dit onderzoek wordt een brede definitie van informatie aangehouden. Dit blijkt over het algemeen in de meest recente bronnen ook te gebeuren en lijkt dan ook het meeste recht te doen aan de besproken visies. Als hiervan wordt afgeweken, dan zal dit duidelijk worden aangegeven.

2.2 Informatie en kennis als grondslag van de bibliotheek

Het in 1994 door UNESCO en de IFLA¹⁸ vastgestelde 'Manifest over de Openbare Bibliotheek' heeft een grote invloed op het denken over de functie van openbare bibliotheken. Het begin van dit manifest wordt vaak geciteerd in

---

¹⁷ Liz Greenhalgh, Ken Worpole en Charles Landry, *Libraries in a world of cultural change* (Londen: UCL Press, 1995).

¹⁸ International Federation of Library Associations and Institutions

de bibliotheekwereld en in beleidsteksten. De nadruk in dit citaat ligt op “goed geïnformeerde burgers” en het belang van “voldoende opleiding en van vrije en onbeperkte toegang tot kennis, wetenschap, cultuur en informatie.”¹⁹ Volgens het manifest moet de Openbare Bibliotheek hierin een belangrijke rol spelen: “De openbare bibliotheek, de plaatselijke toegangspoort tot kennis, schept een essentiële voorwaarde voor levenslang leren, onafhankelijke besluitvorming en de culturele ontwikkeling van individuen en maatschappelijke groeperingen.”²⁰ De functie van de bibliotheek wordt zo gelijkgesteld aan het leveren van kennis. Verwacht wordt dat uit het leveren van kennis vervolgens andere positieve effecten zullen voortkomen.

Deze nadruk op kennis is te verklaren uit de ontstaansgeschiedenis van de Openbare Bibliotheek. De eerste openbare leeszaal en bibliotheken zijn aan het begin van de vorige eeuw ontstaan. Het uitgangspunt is toen geweest dat iedereen toegang moet hebben tot informatie en zo zichzelf kan ontwikkelen.²¹ Dit in tegenstelling tot de al bestaande volksbibliotheken die een heel specifiek bevoogdend doel hebben gehad, zoals het verspreiden van een godsdienst.²² Er hebben echter ook discussies plaatsgevonden over de toegankelijkheid van de openbare leeszaal. Niet altijd is elke persoon geacht geweest met alle vormen van informatie om te kunnen gaan. Ook is er discussie geweest over de wenselijkheid van het uitlenen van romans. Veel nadruk is toen komen te liggen op de bibliothecaris als aangewezen persoon om te bepalen wie welke werken zou mogen inzien.²³

Eigenlijk wordt met de Openbare Bibliotheek de waarde ‘gelijkheid’ nagestreefd. Dit lijkt voor iedereen een nastrevenswaardige waarde te zijn. In overeenstemming met wat Stone hierover betoogt, blijkt echter wel degelijk discussie mogelijk te zijn over wat ‘gelijkheid’ betekent. Sommige mensen stellen dat gelijkheid betekent dat iedereen toegang moet kunnen krijgen tot alle informatie. Andere mensen vinden dat gelijkheid betekent dat mensen toegang krijgen tot alleen die informatie die zij aankunnen. Ook de huidige discussie kent nog steeds een dergelijke tegenstelling. Aan de ene kant kan

---

¹⁹ IFLA, “IFLA/UNESCO manifest over de Openbare Bibliotheek 1994,” *Website IFLANET* – 13-05-2011. <archive.ifla.org/VII/s8/unesco/Dutch.htm>

²⁰ Ibidem.

²¹ G.A. van Riemsdijk, *Geschiedenis van de Openbare Bibliotheek in Nederland: Van beginjaren tot mei 1940* (Den Haag: NBLC, 1978).

²² Frank Huysmans en Carlien Hillebrink, *De Openbare Bibliotheek tien jaar van nu* (Den Haag: SCP, 2008).

²³ Van Riemsdijk, *Geschiedenis Openbare Bibliotheek*.

benadrukt worden dat het voldoende is dat een dienst zoals de bibliotheek open staat voor iedereen. Aan de andere kant zijn er altijd mensen die benadrukken dat met name hoogopgeleide mensen gebruik maken van de bibliotheek en er pas sprake van gelijkheid zal zijn wanneer dit verschil niet langer bestaat.

2.3 Bedreigingen van de informatiefunctie

Vrije toegang tot informatie en kennis voor iedereen is dus een belangrijke associatie bij de Openbare Bibliotheek. Huysmans en Hillebrink van het Sociaal Cultureel Planbureau benadrukken dat de rol van de Openbare Bibliotheek in deze ‘volksverheffing’ of ‘empowerment’ met de toenemende digitalisering geen vanzelfsprekendheid meer is.²⁴ Informatieverwerving kan via het internet immers snel, thuis en (meestal) gratis gebeuren. Nu steeds meer informatie thuis beschikbaar is voor praktisch alle lagen van de bevolking, raakt de Openbare Bibliotheek zijn hegemonie op dit gebied in ieder geval kwijt.

Digitalisering en informatisering zijn volgens Huysmans en Hillebrink niet eens de enige maatschappelijke veranderingen die van invloed zijn op het functioneren van de Openbare Bibliotheek in de toekomst. Een andere bedreiging is het feit dat vrijetijdsbestedingsonderzoek aantoont dat mensen steeds minder tijd besteden aan activiteiten die bij de functies ‘kennis en informatie’ en ‘lezen en literatuur’ horen. Volgens Huysmans en Hillebrink zijn dit juist de meest substantiële functies van de bibliotheek²⁵

Het onderzoek van Huysmans en Hillebrink noemt ook ontwikkelingen die kansen bieden voor de bibliotheek. Bijvoorbeeld een verwachte toename van niet-westerse allochtonen en achterstandskinderen. Ook blijft laaggeletterdheid de komende tien jaren nog steeds een relevante kwestie. Daarnaast volgen volwassenen vaker zelfstandig een studie.²⁶ De bibliotheek kan deze groepen in ieder geval ondersteunen op het gebied van educatie, leesbevordering of als fysieke ontmoetingsplaats. Het is echter niet vanzelfsprekend dat de bibliotheek op het gebied van informatie een meerwaarde kan bieden boven sociaal-maatschappelijke instellingen, de scholen, of het internet thuis.

---

²⁴ Huysmans en Hillebrink, *Tien jaar van nu*.

²⁵ Ibidem, 59.

²⁶ Ibidem, 46-65.

2.3.1 Cijfers over de bibliotheek

Huysmans en Hillebrink vermelden dat zij noodgedwongen slechts gebruik maken van kwantitatieve gegevens over het bibliotheekgebruik.²⁷ In Nederland zijn nog steeds voornamelijk gegevens over uitleningen en collectie beschikbaar. Juist nu de bibliotheek ook digitale diensten is gaan verlenen, is dit een gebrekkige representatie van de werkelijkheid. Inzicht in het gedrag van gebruikers tijdens een bezoek aan de bibliotheek bestaat nauwelijks.

In het Verenigd Koninkrijk is de laatste jaren gewerkt met een op grote schaal ingevoerd kwantitatief gebruikersonderzoek. Het doel is om de impact en resultaten van de bibliotheek aan te tonen, buiten de statistieken die via de computer al worden bijgehouden. Sumsion zegt in zijn artikel over deze ontwikkelingen dat de roep van beleidsmakers om meer kwalitatief onderzoek dan ook niet nodig is.²⁸ Niet iedereen is het eens met dit pleidooi om nog meer aspecten van het gebruik van de Openbare Bibliotheek in cijfers te vangen. Kinney heeft in de Verenigde Staten bijvoorbeeld onderzoek gedaan naar de impact van publieke internetverbindingen in Openbare Bibliotheken. In de discussieparagraaf van zijn artikel, relateert Kinney een aantal van zijn bevindingen met de volgende woorden: “[Q]uantitative measurement of the outcome variables can say nothing about the qualitative changes that public access computers have brought to libraries.”²⁹ Steeds vaker wordt ook het gebruik van digitale bronnen door het computersysteem bijgehouden. Ook hierbij kan betoogd worden dat deze weergave niets zegt over de vraag hoe de bibliotheekbezoekers het gebruik ervaren.³⁰

2.3.2 Een afnemende informatiefunctie

Doordat een duidelijke definitie ontbreekt van de term informatie, is het moeilijk om vast te stellen of deze functie echt bedreigd wordt. Dit wordt nog moeilijker gemaakt door het net geschetste probleem. Naar lokale vestigingen of een enkele provincie is wel gebruikersonderzoek gedaan, maar naast cijfers over uitleningen, bezit en financiën zijn maar weinig relevante gegevens beschikbaar over het gehele stelsel van Openbare Bibliotheken.

---

²⁷ Huysmans en Hillebrink, *Tien jaar van nu*.

²⁸ John Sumsion, “Public Library Use and Users: statistical explorations,” *Cultural Trends* 11.42 (2001): 1-39.

²⁹ Bo Kinney, “The Internet, Public Libraries, and the Digital Divide,” *Public Library Quarterly* 29.2 (2010): 104-161, 147.

³⁰ Marion Wilson, “Understanding the Needs of Tomorrow’s Library User: Rethinking Library Services for the New Age,” *APLIS* 13.2 (2000): 81-86.

De cijfers over het aantal uitleningen van de Openbare Bibliotheek kunnen wel enige indicatie geven van het belang van de bibliotheekcollectie op het gebied van informatie.³¹ Onderstaande tabel geeft de veranderingen in het gebruik tussen 1999 en 2009 weer. De in deze tabel gebruikte termen zijn afkomstig van het CBS. Op grond van welke definitie boeken tot een categorie gerekend worden, is niet duidelijk.

Afname gebruik						
		Volwassenen		Jeugd		
	Totaal uitleningen (x1000)	Boeken volwassenen (x1000)	Percentage non-fictie	Boeken jeugd (x1000)	Percentage ontwikkelingsboeken	Percentage ontwikkeling + non-fictie van totaal uitleningen
1999	158167	84817	31%	59880	19%	23%
2009	104851	52251	24%	46091	17%	19%

Bron: CBS statline, geraadpleegd op 20-06-2011

Deze cijfers zijn zoals al werd aangegeven een beperkte weergave van de werkelijkheid. Alleen uitleningen van boeken worden apart weergegeven, omdat bij media helemaal geen onderscheid gemaakt wordt tussen het soort bron. Noodgedwongen worden non-fictie boeken voor volwassenen en ontwikkelingsboeken voor kinderen gelijkgesteld met 'informatieve boeken'. In dat geval is het aantal totale uitleningen van informatieve boeken afgenomen van drieëntwintig naar negentien procent.

Deze uitspraak is echter gebaseerd op één mogelijke interpretatie van de geboden cijfers. Zoals Stone aangeeft spreken cijfers niet voor zichzelf. Cijfers moeten altijd door iemand geïnterpreteerd worden en daarmee is de interpretatie te sturen.³² De meest objectieve manier om deze cijfers te interpreteren is misschien om te wijzen op het feit dat alle uitleningen in 2009 lager zijn dan in 1999. Ongeacht hoe 'informatie' gedefinieerd wordt, is het dan ook onwaarschijnlijk dat de Openbare Bibliotheek door boeken uit te lenen op het gebied van informatie dezelfde rol is blijven spelen. Onduidelijk is wel of het voor openbare bibliotheken misschien juist door de komst van het internet

³¹ Zie bijlage 1 en 2 voor de volledige getallen.

³² Stone, *Policy Paradox*, 163.

mogelijk is geworden om meer informatie digitaal te gaan leveren. Dit is dan immers niet terug te zien in het aantal uitleningen.

2.4 Denken over functies

In 2005, halverwege de hier besproken periode van bibliotheekvernieuwing (1998-heden), kwam de Vereniging Openbare bibliotheken (VOB) in samenspraak met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) tot de *Richtlijn voor Basisbibliotheken*.³³ In deze richtlijn worden vijf kernfuncties benoemd die in elke basisbibliotheek centraal moeten staan. Deze kernfuncties zijn:

- warenhuis van kennis en informatie;
- centrum voor ontwikkeling en educatie;
- encyclopedie van kunst en cultuur;
- inspiratiebron van lezen en literatuur;
- podium voor ontmoeting en debat.

In de richtlijn wordt aangegeven dat deze functies niet nieuw zijn en eigenlijk altijd al centraal hebben gestaan in het bibliotheekwerk. De manier waarop de kernfuncties invulling krijgen is wel veranderd: “De manier waarop de bibliotheek informatie verzamelt, ordent en beschikbaar stelt verandert [...] wel sterk onder de invloed van maatschappelijke en technische ontwikkelingen.”³⁴ Impliciet wordt hier dus benoemd dat het beheren en verspreiden van informatie een overkoepelende functie van de Openbare Bibliotheek is, die de invulling van de andere functies grotendeels bepaalt.

Hoe informatie in de richtlijn gedefinieerd wordt, blijkt deels uit de omschrijving van de basisfunctie:

De basisbibliotheek als warenhuis van kennis en informatie: De bibliotheek biedt met de collectie als basis mogelijkheden tot uitlenen, raadplegen, vraagbemiddeling (persoonlijk en digitaal d.m.v. Al@din). In het bijzonder kan hierbij overheidsinformatie (van, maar ook over de overheid) betrokken worden en informatiepunten op het gebied van bij voorbeeld jeugd, opvoeding, zorg en gezondheid.³⁵

De nadruk wordt hier dus op de collectie gelegd, waartoe in de uitgebreidere uitwerking van de functie in de rest van de tekst ook de niet gedrukte en

---

³³ Vereniging van Openbare Bibliotheken en Vereniging van Nederlandse gemeenten, *Richtlijn voor Basisbibliotheken* (2005).

³⁴ Ibidem, 5.

³⁵ Ibidem, 6.

elektronische informatie worden gerekend.³⁶ Een aantal specifieke vormen van informatie wordt wel genoemd als aandachtspunt. Ook uit deze tekst wordt echter niet duidelijk of de gehele collectie tot de informatiefunctie gerekend wordt.

Eigenlijk is het onderscheid in functies een theoretische constructie. Leesbevordering past bijvoorbeeld zowel bij het lezen als bij educatie. In de toekomstvisies zal het concept mediawijsheid terugkeren, dat tot de informatiefunctie gerekend wordt, maar ook bij educatie zou passen.

2.4.1 Het belang van de informatiefunctie

In het begin van de bibliotheekvernieuwing (1998 – heden), en dus voor het verschijnen van de richtlijn, werd de informatiefunctie over het algemeen nog als belangrijkste functie van de bibliotheek gezien. In zijn eerste advies over de bibliotheekvernieuwing schreef de Raad voor Cultuur bijvoorbeeld: “De kerntaak van de bibliotheek blijft echter steeds dezelfde. Deze ligt in de vrije informatievoorziening voor de burger, gericht op culturele en educatieve ontwikkeling, maatschappelijke vorming en het gebruik maken van democratische rechten.”³⁷ De Raad geeft aan dat de overheid de bibliotheken moet steunen om deze toegang tot informatie voor iedereen mogelijk te maken.³⁸

Ook door staatssecretaris Van der Ploeg wordt in 2002 de informatiefunctie boven de andere functies van de bibliotheek geplaatst: “De bibliotheek is allereerst een publieke informatievoorziening, maar heeft daarnaast ook een belangrijke sociaal-maatschappelijke, educatieve en culturele rol.”³⁹ Cultuur wordt hierbij wel gelijk gesteld met het bevorderen van een gunstig literair klimaat,⁴⁰ zodat dit meer overeenkomt met wat later de kernfunctie ‘lezen’ zal worden. De staatssecretaris beperkt zich hiermee dus eigenlijk tot de later in de richtlijn geformuleerde functies informatie, educatie en lezen. Informatie wordt van deze drie formeel nog als belangrijkste functie gezien.

---

³⁶ Ibidem, 24.

³⁷ Raad voor Cultuur, “Advies over de bestuurlijke organisatie van het openbare bibliotheekwerk,” brief aan de Staatssecretaris, 12 november, 1998, 2.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Rick van der Ploeg, *Beleidsbrief <<Bibliotheken in Beweging>>* (Den Haag: Ministerie OCW, 2002), 7.

⁴⁰ Ibidem, 3.

Na het verschijnen van de richtlijn benadrukt Minister Plasterk ook dat de bibliotheek zich moet richten op deze drie functies: “Als minister van OCW hecht ik van de vijf genoemde kernfuncties vooral aan die op het terrein van informatie, educatie en lezen.”⁴¹ De minister verwijst hierbij naar de waarschuwing van de Stuurgroep Bibliotheken: “Niets is zo bedreigend voor de bibliotheek als [dat] de ambitie zich steeds verder te verbreden[,] leidt tot een onherkenbaar inloopcentrum.”⁴² In 2009 tekenen de VNG, het Interprovinciaal Overleg en het Ministerie van OC&W een bibliotheekcharter waarin officieel wordt vastgelegd dat het landelijke beleid zich op lezen, leren en informeren zal richten.⁴³ De informatiefunctie blijkt dus nog steeds centraal in het overheidsbeleid te staan, maar niet langer boven alle andere functies verheven te worden.

De informatiefunctie is dus ooit de belangrijkste reden om openbare bibliotheken op te richten geweest. Dit wordt in het begin van de hier besproken bibliotheekvernieuwing sinds 1998 ook nog aangehouden. Na het verschijnen van de richtlijn komt dit minder duidelijk uit beleidsteksten naar voren en verschuift een deel van de aandacht formeel naar de functies ‘lezen’ en ‘educatie’. Deze functies zijn echter erg slecht afgebakend en nauwelijks gedefinieerd of op een eenduidige manier naar de praktijk vertaald.

2.5 Informatie versus vermaak

De collecties van de Openbare Bibliotheken bestaan voornamelijk uit fictieboeken. Uit cijfers uit 2009 blijkt dat de collecties maar voor zesenvieftig procent uit volwassen ‘non-fictie’ boeken en voor achtentwintig procent uit ‘ontwikkelingsboeken’ voor de jeugd bestaat.⁴⁴ Eerder in dit onderzoek werd dit al noodgedwongen gelijkgesteld aan ‘informatieve boeken’.

Het is een kwestie van interpretatie of dit voldoende is voor een organisatie die geacht wordt het bieden van informatie als belangrijkste functie te hebben. Ook hier is overigens onduidelijk welk aandeel digitale bronnen en andere media dan boeken, spelen in de volledige collectie. Toch lijken

---

⁴¹ Ronald H.A. Plasterk, “Bibliotheekvernieuwing 2009-2012,” brief aan de Raad voor Cultuur, 7 april, 2008, 2.

⁴² Stuurgroep Bibliotheken, *Eindrapport Stuurgroep Bibliotheken 2002-2007* (Stuurgroep Bibliotheken, 2008), 31.

⁴³ Vereniging der Nederlandse Gemeenten, Interprovinciaal Overleg en Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, “Bibliotheekcharter 2010-2012,” getekend op 17 december, 2009, 3.

⁴⁴ Zie bijlage 1 en 2 voor de volledige getallen.

beleidsmakers over het algemeen een sterkere nadruk op de informatiefunctie van de Openbare Bibliotheek te leggen dan door de beschikbare cijfers van het CBS gerechtvaardigd wordt.

2.5.1 Verschil tussen legitimering en de werkelijkheid

De vraag is of het bieden van toegang tot informatie ooit echt de meest centrale functie van de Openbare Bibliotheek is geweest. Dit is misschien het motief voor oprichting geweest, maar het gebruik heeft vanaf het begin een heel andere tendens getoond. Huysmans en Hillebrink onderschrijven dit:

Vanaf het begin heeft het volksverheffingsidee op gespannen voet gestaan met de realiteit dat de meeste gebruikers naar de bibliotheek kwamen vanuit een recreatief motief. Niet zozeer ontwikkeling als wel vermaak was reden om naar de bibliotheek te komen en boeken te lenen.⁴⁵

Een ontwikkeling die in 1914 voor de rijksoverheid al aanleiding is om te benadrukken dat het gebruik van informatieve bronnen moet worden bevorderd.⁴⁶

Doelen hebben voor Stone meer functies dan alleen maar ‘dat waar beleidsmakers met hun beleid naar streven’. Stone zegt hierover: “[Goals] are invoked as justifications for a policy, for a government action, or for the government not taking action.”⁴⁷ Eigenlijk spreekt Stone hier over de legitimering van overheidsbeleid. De informatiefunctie is altijd de belangrijkste legitimering geweest voor het bibliotheekbeleid van de (rijks)overheid. De Openbare Bibliotheek subsidiëren voor alleen recreatief lezen zou door de boekenindustrie immers zeker bestreden worden. Met de komst van de digitalisering vindt toch een verschuiving plaats van de informatiefunctie naar andere mogelijke voordelen van de Openbare Bibliotheek.

Beleidsmakers zoeken natuurlijk niet naar een legitimering van de Openbare Bibliotheek omdat zij deze koste wat kost willen behouden. De motivatie lijkt eerder te zijn dat gevoeld wordt dat het stelsel van bibliotheken echt nog een belangrijke functie kan hebben in de toekomst. De angst voor ontleding speelt hierbij zeker een rol. Leesbevordering en educatie kunnen deels de legitimering van de Openbare Bibliotheek overnemen van de informatiefunctie. Daarnaast wordt een poging gedaan de informatiefunctie

---

⁴⁵ Huysmans en Hillebrink, *Tien jaar van nu*, 39.

⁴⁶ Van Riemsdijk, *Geschiedenis Openbare Bibliotheek*, 34.

⁴⁷ Stone, *Policy Paradox*, 37.

van de bibliotheek een andere invulling te geven, zodat de bibliotheek ook op dit gebied toch relevant kan blijven.

In dit hoofdstuk is duidelijk geworden dat de openbare leeszaal zijn opgericht vanuit het motief om iedereen toegang tot informatie te geven en hierdoor een ongelijkheid op te lossen. Wel blijkt discussie mogelijk te zijn over wat gelijkheid in dit geval betekent. Het belang van de informatiefunctie in de Openbare Bibliotheken lijkt af te nemen onder invloed van de opkomst van het Internet. De laatste jaren wordt dan ook minder nadruk gelegd op de informatiefunctie door beleidsmakers. Vanuit de theorie van Stone is te stellen dat dit komt doordat gelijke toegang tot informatie garanderen, niet langer een doel is wat overheidsbeleid op het gebied van de Openbare Bibliotheken kan legitimeren.

3. De Bibliotheekvernieuwing

In dit hoofdstuk zal een overzicht worden gegeven van het verloop van de recente bibliotheekvernieuwing (1998-heden). De manier waarop problemen gedefinieerd worden staat hierbij centraal. Het model van Stone gaat uit van strijd. Doordat hier hoofdzakelijk gekeken wordt naar adviezen en beleidsstukken lijkt dit niet sterk aanwezig. Toch hebben alle overheidslagen andere belangen en spelen ook de belangen van de verschillende bibliotheekinstituten een rol.

De eerste fase van de bibliotheekvernieuwing heeft gelopen van 2001-2008, waarbij het gehele bibliotheekveld met name is geherstructureerd. De tweede fase loopt van 2009-2012 en is nog niet afgerond op het moment van schrijven. Zoals Stone betoogt, blijkt dat in elke fase van de bibliotheekvernieuwing opnieuw strijd plaatsvindt over de precieze probleemdefinitie.

3.1 Tijdsgeest

Bibliotheekwetenschapper Hal B. Grossman betoogt dat voorspellingen over de toekomst van de bibliotheek beïnvloed worden door de tijdsgeest waarin ze worden geuit. Volgens Grossman komt dit doordat bibliotheken sociale instituten zijn en hiermee midden in de samenleving functioneren.⁴⁸

Een volledige analyse van de tijdsgeest die heeft geheerst ten tijde van de bibliotheekvernieuwing (1998 – heden) is in dit onderzoek niet mogelijk. Twee heersende politieke denkbeelden in de periode vlak voor de bibliotheekvernieuwing zijn wel interessant. In de eerste plaats heeft de rijksoverheid steeds meer het gevoel gehad ‘dat er iets met ICT moet gebeuren.’ Als onderdeel van de zogenaamde ‘bestuurlijke vernieuwing’ in de jaren negentig van de twintigste eeuw, als de overheid de relatie met de burger wil verbeteren, staat via ICT communiceren met de burger dan ook centraal.⁴⁹

In de tweede plaats is het zo dat sinds begin van de jaren tachtig van de twintigste eeuw het denkbeeld aan populariteit begint te winnen dat de overheid de maatschappij en het bedrijfsleven niet volledig onder controle kan

---

⁴⁸ Hal B. Grossman, “A comparison of the Progressive Era and the Depression Years: Societal Influences on Predictions of the Future of the Library, 1895-1940,” *Libraries & the Cultural Record* 46.1 (2011): 102-128.

⁴⁹ Bovens, 't Hart en Van Twist, *Openbaar Bestuur*, 45.

houden. Het gevolg is een terugtrekkende overheid geweest en meer aandacht voor particulier initiatief en markwerking.⁵⁰ Het idee van cultureel ondernemerschap uit de jaren negentig van de twintigste eeuw is hieraan gerelateerd. In *Cultuur als confrontatie: Cultuurnota 2001-2004* wordt door toenmalig staatssecretaris Van der Ploeg voor het eerst aandacht aan het concept van cultureel ondernemerschap besteed. Centraal hierin staat dat culturele instellingen zich meer op de markt zullen moeten gaan richten en minder op subsidie.⁵¹

3.2 Invloeden op het bibliotheekwerk in de jaren negentig

Een inventarisatie van krantenberichten uit de tweede helft van de jaren negentig van de twintigste eeuw geeft een indicatie van de kwesties die invloed hebben gehad op het bibliotheekwerk. De toenemende digitalisering en het gebruik van internet spelen hierbij zeker een rol. Een deel van de problemen die hieruit zijn voortgekomen, zijn echter voornamelijk beïnvloed door de relatie tussen de boekenindustrie en de bibliotheek. Deze zullen nu eerst behandeld worden.

3.2.1 Leenrecht

Een eerste twistpunt tussen de openbare bibliotheken en de boekindustrie is het leenrecht geweest. Door een nieuwe Europese richtlijn is het leenrecht in 1994 deel van de auteurswet geworden. De rijksoverheid is hierdoor niet langer verantwoordelijk voor de uitvoering van de auteurswet. De bibliotheken moeten de rechten daardoor sindsdien zelf betalen. Het leenrecht is bovendien uitgebreid naar auteurs die al langer dood zijn en buitenlandse auteurs. De bibliotheken hebben het totale bedrag echter slechts licht willen laten stijgen, waardoor individuele schrijvers dus minder geld ontvangen. De boekenindustrie is het hier natuurlijk niet mee eens geweest.⁵² De bibliotheken zijn uiteindelijk inderdaad meer gaan betalen. Dit is over het algemeen doorberekend aan de gebruiker, die hierdoor per boek leengeld is gaan betalen. In 1998 wordt dit door het Algemeen Dagblad genoemd als de

---

⁵⁰ Ibidem, 44.

⁵¹ Rick van der Ploeg, *Cultuur als confrontatie: uitgangspunten voor het cultuurbeleid 2001-2004* (Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, 1999).

⁵² Henk van Gelder, "Auteurs willen meer geld; Onenigheid over leengeld bibliotheken," *NRC Handelsblad*, 7 februari, 1996, 11.

voornaamste reden voor het teruglopen van het aantal uitleningen.⁵³

Onduidelijk is waar deze uitspraak op gebaseerd is.

Door een andere nieuwe Europese richtlijn moet voor het raadplegen van een databank per raadpleging rechten betaald worden. De steeds verdere uitbreiding van het auteursrecht is volgens de bibliotheken een bedreiging van het publieke domein.⁵⁴ Een cd-rom waarmee alle bibliotheken toegang hebben tot boekrecensies wordt verboden. Door deze cd-rom is het niet meer nodig geweest dat elke bibliotheek apart een knipselkrant bijhoudt met boekrecensies.⁵⁵ Ook computerprogramma's mogen niet langer uitgeleend worden,⁵⁶ of eventueel pas na een door de uitgever bepaalde wachttijd.⁵⁷ Het is de rechthebbende die hierover zijn toestemming moet geven.⁵⁸

De introductie van nieuwe media en digitale bronnen blijkt het dus opeens noodzakelijk te maken dat er nieuwe regelingen komen voor het auteursrecht. De bibliotheken worden hierdoor echter geconfronteerd met invullingen die veel strenger blijken te zijn dan met fysieke papieren bronnen ooit het geval is geweest. De bibliotheken schetsen dan ook in hun reacties een beeld van een zwak openbaar belang, bedreigd door het 'slechte' sterke belang:

Onder druk van het Amerikaanse bedrijfsleven, waarbij zich weldra Europese bedrijven, waaronder Nederlandse uitgevers aansloten, wil men ruim baan geven aan de economische belangen van de 'verpakkers' van de informatie, de uitgevers.⁵⁹

Dit mag volgens Stone dan wel deel uit maken van het politieke spel, er zit wel degelijk een kern van waarheid in. Ondanks de bezwaren vanuit de bibliotheek worden de nieuwe wetten doorgevoerd. Het ontbreekt de bibliotheken aan een sterke lobby die op nationaal of zelfs Europees niveau echt de aandacht kunnen trekken. Zoals nog zal blijken zijn de boekverkopers sterker op dit gebied.

---

⁵³ "Bibliotheek verliest klanten; Aantal uitleningen van boeken loopt fors terug," *Algemeen Dagblad*, 5 juni, 1998, 25.

⁵⁴ Marie-Jose Klaver, "Bibliotheken vrezten gevolgen Europese Databankrichtlijn," *NRC Handelsblad*, 20 april, 1998, 7.

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ Hans van Duijnhoven, "Bibliotheken beperkt tot boekengazonnetje?" *Trouw*, 25 augustus, 1994.

⁵⁷ "Leenrecht bedreigt rol van bibliotheek," *NRC Handelsblad*, 9 december, 1994, 3.

⁵⁸ Auteurswet 1912. Hoofdstuk VI: Bijzondere bepalingen betreffende computerprogramma's. Artikel 45h: Openbaarmaken software.

⁵⁹ N.P. van den Berg, "Oprekken auteurswet beperkt vrije informatie," *NRC Handelsblad*, 2 december, 1996, 7.

3.2.2 Boekhandel in de bibliotheek

De provinciale Bibliotheekdienst Noord-Holland kwam in 1995 met het idee om zelf inkomsten te genereren door boeken in de bibliotheek te gaan verkopen in plaatsen waar geen boekhandel meer is.⁶⁰ De discussie over oneerlijke concurrentie heeft hiermee op de loer gelegen. Het NBLC⁶¹ heeft zich dan ook direct uitgesproken tegen het plan. Betoogd wordt dat de openbare bibliotheken juist omdat ze subsidie ontvangen zich niet met andere taken bezig moeten gaan houden. Daarnaast noemt men expliciet het behouden van de goede relatie met de boekverkopers.⁶² De provinciale bibliotheekdienst geeft het plan op, omdat ze juist de goede verhouding met het NBLC niet wil schaden.⁶³ Opvallend is dat over de kwestie zelfs vragen in de Tweede Kamer zijn gesteld.⁶⁴ Het lukt de boekverkopers blijkbaar beter om kwesties op de politieke agenda te krijgen dan de Openbare Bibliotheken.

De Openbare Bibliotheken zijn in zekere zin altijd wel bovenlokaal georganiseerd geweest. Toch hebben de lokale en provinciale organisaties gemakkelijk initiatieven kunnen ontwikkelen waarvan de landelijke organisaties geen weet hebben. De boekverkopers zijn wel landelijk georganiseerd en daarom veel beter in staat om een 'front' te vormen wanneer het tot een botsing komt. De lokale organisaties bepalen zelf in hoeverre zij zich schikken naar het NBLC, maar deze kan de leden niets verbieden of opleggen.

3.2.3 Literaire collectie

Een derde twistpunt tussen de bibliotheken en de commerciële boekenwereld is de culturele functie van de bibliotheek. Bibliotheken benadrukken graag dat zij een van de grootste afnemers zijn van boeken. Terwijl de boekhandelaren de bibliotheek graag beschuldigen van (oneerlijke) concurrentie. Commercieel directeur van Meulenhoff, Van Gorsel, schets in een artikel in *Het Parool* een beeld waarin de boekenbranche juist het 'zwakke' en dus goede belang presenteert. Van Gorsel benadrukt dat 85 procent van de boekenstroom via de bibliotheken loopt. Daarnaast gaat er net zoveel subsidie naar de bibliotheken

---

⁶⁰ Paul Arnoldussen, "De moeizame relatie tussen bibliotheek en boekverkoper," *Het parool*, 21 augustus, 1995, 11.

⁶¹ Het Nederlands Bibliotheek en Lectorium Centrum (NBLC), de toenmalige branchevereniging van de openbare bibliotheken.

⁶² "Bibliotheken tegen plan boekverkoop," *Het Parool*, 18 mei, 1995, 2.

⁶³ "NBLC tegen verkoop in bibliotheken," *Algemeen Dagblad*, 20 mei, 1995, 23.

⁶⁴ Arnoldussen, "De moeizame relatie."

als de totale omzet van boeken. Alleen mensen met een hoger inkomen gaan bovendien volgens Van Gorsel naar de bibliotheek, dus die zouden net zo goed een boek kunnen kopen. Doordat de bibliotheek bovendien afhankelijk is van de overheid is het instituut zelfs een bedreiging voor de vrijheid van meningsuiting.⁶⁵

Van Gorsel draait dus het verhaal van de bibliotheken om. De Openbare Bibliotheek is in deze versie deel van de grote dreigende overheid en in het openbaar belang moet de boekenindustrie beschermd worden.

Dat het profijtbeginsel bovendien steeds meer in de hand lijkt te werken dat het culturele niveau van de collectie daalt, is de literaire wereld sowieso een doorn in het oog.⁶⁶ Als bibliotheken niet eens meer literaire werken en poëzie aanschaffen dan lijkt het subsidiëren van de bibliotheek niet langer gerechtvaardigd te worden. De Rijksoverheid wordt dan ook opgeroepen om meer geld beschikbaar te stellen voor aankoop van deze publicaties, aan leesbevordering te werken en minder eisen te stellen aan uitleencijfers.⁶⁷

In opdracht van het ministerie van OC&W wordt vervolgens een onderzoek naar de kwaliteit van de collecties van de Openbare Bibliotheek in Nederland gestart. Aanleiding is volgens het onderzoek dat steeds vaker gesteld wordt dat de sterkere nadruk op klantgerichtheid een negatief effect heeft gehad op de kwaliteit van de collecties. De uiteindelijke conclusie is dat dit niet het geval is, maar dat een landelijk beleid wel aan te raden is.⁶⁸

De stem van de Boekverkopers lijkt dus meer effect te hebben dan die van de Openbare Bibliotheek. Wanneer immers door de bibliotheken aangegeven wordt dat iets hun functie bedreigt, gebeurt er niets. Zodra vanuit de Boekverkopers een klacht wordt aangedragen, stelt de rijksoverheid een onderzoek in. Wel is het uiteindelijke resultaat dat de bibliotheek weer even beschermd is tegen kritiek van buitenaf.

---

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ Bertil Huzen, "In de bibliotheek worden boeken overbodige luxe," *De volkskrant*, 8 oktober, 1996.

⁶⁷ Van den Berg, "Profijtbeginsel van bibliotheken," 7.

⁶⁸ F.M.H.M. Driessen, H.A.C. Helmer en B. van der Lelij, *Collecties van Openbare Bibliotheken in Nederland: Verslag van een onderzoek, uitgevoerd in opdracht van Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en De Vereniging van Openbare Bibliotheken NBLC* (Utrecht: Bureau Driessen Sociaal Wetenschappelijk Onderzoek, 1996).

3.2.4 Opkomst van het internet

Eind jaren negentig begint het Internet steeds meer ingeburgerd te raken in de Nederlandse maatschappij. De Haan vermeldt dat alleen al in de periode van 1995 tot 1998 het aantal internetaansluitingen van vier naar eenentwintig procent gestegen is.⁶⁹ Dat dit van invloed is op de mate waarin de informatiefunctie bibliotheekbeleid kan legitimeren is in het vorige hoofdstuk behandeld. De bibliotheken hebben echter wel een poging gedaan mee te gaan met de ontwikkelingen op het gebied van het Internet. In 1996 hebben de eerste Openbare Bibliotheken de landelijke kranten gehaald door diensten via het internet aan te gaan bieden. Dat jaar begint de inleiding van een artikel van Harmen Bockma in *De Volkskrant* resoluut met de woorden: “Boeken zijn niet langer de belangrijkste informatiedragers.”⁷⁰ Het blijkt om een citaat te gaan van een medewerker van het NBLC.

In 1998 kondigt de Koningin tijdens de troonrede op Prinsjesdag aan dat in alle bibliotheken door de overheid computers geplaatst zullen worden. Binnen twee jaar zouden al deze computers bovendien internetverbinding moeten hebben.⁷¹ Dit sluit aan bij de eerder besproken tijdgeest. De overheid wilde via het internet een directer contact met de burger hebben. Informatie over de overheid is dan ook steeds meer op het internet geplaatst. De Openbare Bibliotheek heeft vervolgens de taak gekregen om dit vorm te geven.

3.3 Het stelsel herstructureren

In 1998 brengt de Raad voor Cultuur een “advies over de bestuurlijke organisatie van het openbare bibliotheekwerk” uit. Hierin is geconcludeerd dat de openbare bibliotheken een grotere eenheid moeten gaan vormen. Volgens de Raad zijn de Openbare Bibliotheken niet in staat om mee te veranderen met een veranderende wereld. Het probleem plaatst de Raad bij het feit dat het besturen van de verschillende bibliotheken met name lokaal is gebeurd. Landelijk en regionaal heeft geen enkele organisatie de macht gehad om veranderingen aan de lokale openbare bibliotheken op te leggen.⁷²

---

⁶⁹ Jos de Haan, “Een digitalisering van cultuur?” in *Tijdverschijnselen: Impressies van vrije tijd* (Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2003), 152-154, 152.

⁷⁰ Harmen Bockma, “Op weg naar de digitale bieb,” *De Volkskrant*, 28 september, 1996, 5.

⁷¹ Wout Smit, “De bibliotheek opent poort naar internet,” *Algemeen Dagblad*, 15 oktober, 1998, 37.

⁷² Raad voor Cultuur, “Bestuurlijke Organisatie.”

De Raad geeft in zijn advies niet aan op welke manier de wereld precies veranderd is. De veranderingen waarmee de bibliotheek eind jaren negentig van de twintigste eeuw mee te maken hebben zijn complex, al zijn de meeste wel voort gekomen uit de toenemende digitalisering en het internet. Zonder het expliciet te benoemen plaatst de Raad de 'schuld' van de problemen eigenlijk bij het bibliotheekstelsel zelf. Het zijn de lokale bibliotheken die volgens de Raad eigenlijk weigeren samen te werken. Zoals Stone aangeeft is het leggen van de schuld bij een specifieke groep een goede manier om te zorgen dat deze groep zijn gedrag moet aanpassen. De analyse dat het ontbreekt aan landelijke macht, maakt dat de rijksoverheid bovendien de geschikte partij lijkt om dit probleem op te lossen.

Het probleem dat de Raad signaleert wordt door alle betrokken partijen erkend, maar de aangedragen oplossing zorgt voor weerstand.⁷³ Het advies van de Raad is om grotere regio's te vormen die afhankelijk zijn van een centrumbibliotheek. De provincie zal in het plan van de Raad niet langer uitvoerend bezig zijn. Dit gebeurt in de eerste plaats lokaal en wat daar niet kan zal landelijk moeten gebeuren.⁷⁴ Eigenlijk zonder heel duidelijk aan te geven waarom, plaatst de Raad de provincie hier buitenspel. De gemeenten hebben bovendien minder controle over de bibliotheek, omdat niet langer in elke gemeente een vestiging aanwezig zal zijn. De gemeenten geven dan ook aan het niet eens te zijn met deze oplossing, omdat zij bang zijn de "lokale bestuurlijke verankering" van het bibliotheekwerk te verliezen.⁷⁵ Het idee van meer samenwerking tussen lokale bibliotheken op regionaal niveau wordt wel goed ontvangen.⁷⁶

3.3.1 Stuurgroep Herstructurering

In een gezamenlijk Bestuurlijk Overleg wordt vervolgens door de drie betrokken overheden besloten om een Stuurgroep Herstructurering Openbaar Bibliotheekwerk in te stellen. Deze moet met een oplossing komen die op bredere steun zal kunnen rekenen.⁷⁷ In feite wordt hier dus eigenlijk gezocht met een oplossing te komen, die de politieke alliantie die de drie overheden

---

⁷³ Vereniging der Nederlandse Gemeenten, Interprovinciaal Overleg & Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, "Koepelconvenant herstructurering openbaar bibliotheekwerk" Getekend op 20 december 2001.

⁷⁴ Raad voor Cultuur, "Bestuurlijke Organisatie."

⁷⁵ Huysmans en Hillebrink, *Tien jaar van nu*, 26-27.

⁷⁶ Ibidem.

⁷⁷ VNG, IPO & OCW, "Koepelconvenant."

vormen in het Openbaar Bibliotheekstelsel, niet zal verstoren. Dat het feit dat drie overheden zich met het bibliotheekbeleid bezighouden ook een mogelijke oorzaak kan zijn voor een gebrek aan slagvaardigheid in de sector komt nergens ter sprake.

In 2000 komt de stuurgroep met haar advies in de vorm van het rapport *Open poort tot kennis*. Deels volgt dit advies toch nog dezelfde lijn als de Raad. Het belangrijkste advies is dat lokale bibliotheken samen regionale basisbibliotheken zullen moeten vormen. Hierbij is het echter niet de bedoeling dat vestigingen zullen verdwijnen. Door fusie zullen back officetaken gedeeld kunnen worden, terwijl front officetaken beter gegarandeerd kunnen worden. Daarnaast is het advies om bestaande provinciale ondersteuningsorganisaties om te vormen tot Provinciale Serviceorganisaties (PSO's), die waar nodig de gehele provincie zullen coördineren, met name op het gebied van ICT. Zo zal de provincie als overkoepelend orgaan de regie behouden. De gemeenten kunnen nog steeds afspraken maken met de basisbibliotheken die vestigingen in hun gemeente hebben. De Rijksoverheid krijgt een rol als eindverantwoordelijke voor het gehele stelsel van het openbare bibliotheekwerk.⁷⁸

3.3.2 Versterken politieke alliantie

De stuurgroep komt dus met een oplossing waar de overheden het inderdaad mee eens kunnen zijn. Iedereen behoudt immers de macht over een deel van het stelsel. In 2001 tekenen VNG, IPO en de staatssecretaris van OC&W een “koepelconvenant herstructurering openbaar bibliotheekwerk”. In dit convenant worden de adviezen van de Stuurgroep Herstructurering Openbaar Bibliotheekwerk grotendeels overgenomen. Alle overheden bestendigen hiermee hun verschillende taken in de hervormingen. De gemeenten blijven opdrachtgever van de basisbibliotheken. Hierbij zijn zij ook verantwoordelijk voor een afstemming tussen bibliotheekbeleid en andere beleidsdoelen. Ook afstemming met het landelijk stelsel is een taak van de gemeente. De provincie is verantwoordelijk voor de samenwerking tussen basisbibliotheken en (inter)provinciale organisaties. Het ministerie van OC&W is er verantwoordelijk voor dat het landelijke stelsel voldoet aan vastgestelde “eisen van

---

⁷⁸ W. Meijer (voorzitter), *Open poort tot kennis: Advies Stuurgroep herstructurering openbaar bibliotheekwerk* (Stuurgroep Herstructurering Openbaar bibliotheekwerk, 2001).

doelmatigheid, samenhang, kwaliteit en pluriformiteit en het scheppen van de voorwaarden daarvoor.”⁷⁹

Een typisch voorbeeld van afspraken vol ambiguïteit waarbinnen voldoende ruimte is om tot een eigen invulling te komen. Eigenlijk wordt met name vastgelegd dat de drie overheden allemaal invloed op het bibliotheekstelsel blijven houden. Voor de rijksoverheid is dit belangrijk omdat het grootste deel van de subsidie voor de lokale vestigingen bij de gemeenten vandaan komt. De rijksoverheid besteedt aan het stelsel in verhouding nauwelijks geld. De lokale bibliotheken krijgen sowieso vanuit de rijksoverheid geen subsidie.⁸⁰

In het koepelconvenant is het besluit genomen om een Stuurgroep Bibliotheken in te stellen voor tenminste de duur van het vernieuwingsproces. De stuurgroep is verantwoordelijk geweest voor het voorbereiden van besluiten, het richting geven aan het beleid en het begeleiden van de uitvoering van besluiten.⁸¹

Het beschreven proces is een illustratie van politieke beleidsvorming zoals Stone dit omschrijft. Een groep van complexe oorzaken wordt gereduceerd tot een enkele oorzaak, die door beleid bovendien op te lossen is. Het probleem wordt bovendien bij de groep geplaatst die door de voorgestelde oplossing het gedrag moet gaan aanpassen. Tijdens het formuleren van een oplossing wordt gebruik gemaakt van ambiguïteit om ervoor te zorgen dat politieke allianties gevormd kunnen worden.

3.4 Overgang naar innovatie

De Stuurgroep Bibliotheken komt in maart 2008 met een *Eindrapport Stuurgroep Bibliotheken 2002-2007*. De bibliotheekvernieuwing die in 1998 is begonnen komt hiermee eigenlijk ten einde. De stuurgroep is positief, maar benadrukt wel dat nog veel bereikt moet worden. De stuurgroep richt haar pijlen voornamelijk op de ‘inhoudelijke ontwikkelingen’, maar heeft ook kritiek op kwesties die met bedrijfsvoering te maken hebben. Wat hier precies mee

---

⁷⁹ VNG, IPO & OCW, “Koepelconvenant,” 7.

⁸⁰ Voor de meest recente bedragen zie: SIOB, “Bibliotheekmonitor: Baten,” *Website Sectorinstituut Openbare Bibliotheken* – 04-08-2011.

<<http://www.siob.nl/bibliotheekmonitor/trends-bibliotheken/organisaties-en-vestigingen/baten-en-lasten/item24>>

⁸¹ VNG, IPO & OCW, “Koepelconvenant.”

bedoeld wordt en waar deze angsten op gebaseerd zijn, wordt uit de tekst niet duidelijk. Opnieuw wordt als oorzaak van dit probleem echter de werking van de bibliotheeksector aangewezen: “Het besef van urgentie is wel aanwezig, maar het vermogen daarnaar te handelen is bij veel partijen te zwak.” Opgeroepen wordt tot meer centrale sturing en een sterkere nadruk op inhoudelijke veranderingen van het bibliotheekwerk.⁸²

Opmerkelijk is dat het omgaan met inhoudelijke veranderingen eerder juist het probleem genoemd werd. Het herstructureren van de sector heeft hier de oplossing voor moeten zijn. Nu de herstructurering grotendeels een feit is, blijkt dit de inhoudelijke problemen dus niet opgelost te hebben. Dit is tenminste het beeld dat de stuurgroep schetst. Dat het beleid dus eigenlijk niet het gewenste resultaat gehad heeft, wordt echter niet benoemd. Ook dit is weer een illustratie van wat Stone betoogt. Probleemdefinitie is geen objectieve maar een politieke activiteit waarmee beleidsoplossingen aangeprezen kunnen worden.

3.4.1 Nieuwe adviesaanvraag

In het licht van het advies van de stuurgroep doet minister Plasterk een nieuwe adviesaanvraag bij de Raad voor Cultuur over een voortzetting van de bibliotheekvernieuwing in de periode 2009-2012. Plasterk geeft gehoor aan de oproep van de stuurgroep tot meer centrale sturing om zo de slagkracht van de sector te vergroten: “Thema’s waarop die centrale regie zich wat mij betreft zou moeten richten zijn in elk geval de verdere ontwikkeling van de digitale bibliotheek, het landelijk collectiebeleid en marketing.”⁸³

De Raad roept in zijn advies op om verder in te zetten op innovatie in de sector. Dit door de taken die doorgaans door een sectorinstituut worden uitgevoerd, te scheiden van de branchevereniging (VOB)⁸⁴. Dit moet de onafhankelijkheid van het sectorinstituut garanderen. Het zo gevormde sectorinstituut moet verantwoordelijk worden voor innovatiestimulering. De nadruk ligt hierbij op het ontwikkelen van de digitale dienstverlening.⁸⁵ Op 1

---

⁸² Stuurgroep Bibliotheken, *Eindrapport*.

⁸³ Plasterk, “Bibliotheekvernieuwing.”

⁸⁴ Voorheen het NBLC.

⁸⁵ Raad voor Cultuur, *Advies Bibliotheekvernieuwing: 2009-2012* (Den Haag: Raad voor Cultuur, 2008).

januari 2010 is het nieuwe Sectorinstituut Openbare Bibliotheken (SIOB) van start gegaan.⁸⁶

Vanwege de splitsing van de VOB in de nieuwe VOB en het SIOB, is besloten een nieuwe stichting op te richten. Deze Stichting bibliotheek.nl heeft de opdracht gekregen om de landelijke digitale openbare bibliotheek tot stand te brengen.⁸⁷ Via de portal bibliotheek.nl moet straks een gezamenlijke ICT-infrastructuur ontsloten worden. Alle lokale bibliotheken kunnen inschrijven op het gebruik hiervan.

Een nieuw gevormde Adviescommissie Bibliotheekinnovatie stelt aan het einde van 2008 een innovatiemodel op voor de periode 2009-2012. Dit model bestaat uit drie programmaliijnen: digitale infrastructuur, innovatie van digitale diensten en producten, en innovatie van beleid.⁸⁸ Dit zijn volgens de adviescommissie de onderdelen van het bibliotheekstelsel waar nog de meeste innovatie nodig is. Minister Plasterk besluit uiteindelijk om de nadruk op het ontwikkelen van een landelijke digitale bibliotheek te leggen.⁸⁹

Doordat innovatie zo centraal komt te staan wordt de tweede helft van de herstructurering van de bibliotheken officieel de bibliotheekinnovatie genoemd. In essentie is er eigenlijk nauwelijks sprake van een breuk met de eerdere initiatieven. De bibliotheekinnovatie loopt nog tot 2012. Dit betekent dat er nog geen evaluatie heeft plaatsgevonden van de huidige stand van zaken.

In dit hoofdstuk is duidelijk geworden dat de Openbare Bibliotheek eind jaren negentig van de twintigste eeuw te maken had met een hoop veranderingen. De opkomst van het Internet speelt hierbij een rol, maar met name door de manier waarop de verhouding tussen de Boekindustrie en de Openbare Bibliotheken hierdoor verandert. Zoals Stone al aangeeft is probleemdefinitie altijd strategisch en kan zorgen voor belangrijke allianties. Vanaf het moment dat in 1998 voor het eerst advies wordt uitgebracht over het herzien van het bibliotheekstelsel is de schuld bij het stelsel zelf geplaatst. Het belangrijkste achterliggende motief lijkt dat de drie overheden betrokken kunnen blijven bij

---

⁸⁶ Ronald H.A. Plasterk, "Brief van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap," brief aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, 15 december, 2009 (28330 nr. 41).

⁸⁷ Ibidem.

⁸⁸ Adviescommissie Bibliotheekinnovatie, *Innovatie met effect* (2008).

⁸⁹ Plasterk, "Brief van de minister."

het bibliotheekstelsel. Dit waarschijnlijk in de hoop dat ook de verhoudingen tussen de bestedingen zullen blijven bestaan.

4. Toekomstvisies van beleidsmakers en adviesraden

In dit hoofdstuk zal gekeken worden naar de toekomstvisie van Nederlandse beleidsmakers en adviesraden op de informatiefunctie van de Openbare Bibliotheken. De toekomstvisies worden hier alleen afgeleid uit de beleidsdocumenten en adviezen die in het kader van de bibliotheekvernieuwing sinds 1998 zijn geuit. Een deel van de toekomstvisies zijn dus al tien jaar oud. Het gaat hier om het proces van herbezinning op de informatiefunctie van de bibliotheek.

4.1 Vijf thema's

In het kader van de bibliotheekvernieuwing is sinds 1998 veel geschreven over de herstructurering van het stelsel van openbare bibliotheken. Hoe deze vorm heeft gekregen is beschreven in het vorige hoofdstuk over de bibliotheekvernieuwing. Als gesproken wordt over de meer inhoudelijke veranderingen die de bibliotheek in de toekomst zal moeten gaan doorvoeren, worden teksten vaak een stuk vager en staan vol met politiek correcte opmerkingen en assumpties. Veel van de teksten van staatssecretarissen en ministers blijken overigens geen enkele inhoudelijke uitspraak te doen over het bibliotheekwerk.

Aan de bestudeerde teksten zijn vijf thema's te ontleen die een rol spelen bij het denken over de informatiefunctie van de bibliotheek in de toekomst. Deze thema's zijn:

- denken vanuit de gebruiker
- oordelen over de kwaliteit van informatie
- beschikbaar maken van informatie
- toegang tot informatie verlenen
- meerwaarde bieden op het internet

Het gaat hier niet om elkaar volledig uitsluitende categorieën, maar samen omvatten ze wel alle manieren waarop over de rol van bibliotheken op het gebied van informatie en kennisvergaring wordt gedacht.

De thema's zelf zijn eigenlijk nauwelijks vernieuwend te noemen. Het zijn met uitzondering van 'denken vanuit de gebruiker' kenmerken die vaak traditioneel ook al met het openbare bibliotheekwerk verbonden worden. De

toekomstvisie zou dan ook moeten bestaan in de manier waarop deze thema's invulling zouden moeten krijgen volgens de beleidsmakers en adviesraden. In de volgende paragrafen zullen de thema's worden uitgewerkt.

4.2 Denken vanuit de gebruiker

Eerder is al aangegeven dat de bibliotheekvernieuwing (1998-heden) tot stand gekomen is in een periode dat cultureel ondernemen steeds belangrijker wordt. Voor Van der Ploeg is dit een belangrijke manier om de afstand tussen publiek en culturele uitingen en instellingen te verkleinen. Dit gaat verder dan het vergroten van publieksparticipatie, maar richt zich echt op een dialoog tussen maker en publiek: "Ik kies voor een derde scenario dat zijn grondslag niet zoekt in de legitimatie door deskundigen, noch in de bevestiging van publieke voorkeuren, maar in de wisselwerking tussen aanbod en publiek."⁹⁰ Benadrukken dat culturele ondernemingen meer moeten denken vanuit de gebruiker sluit daar dus goed bij aan.

De manier waarop met het cultureel ondernemen wordt omgegaan is een typisch voorbeeld van wat Stone een 'oplossing waar nog een probleem bij gevonden moet worden' noemt. Hierbij grijpen mensen die in een bepaald beleid geloven alle problemen aan om dit beleid aan te prijzen als oplossing.⁹¹ Volgens aanhangers zal het cultureel ondernemen voor de hele cultuursector alle problemen van het subsidiestelsel gaan oplossen en dus ook voor de Openbare Bibliotheek. Van der Ploeg vindt dan ook dat de gebruiker centraal moet staan in het bibliotheekwerk: "[De Openbare Bibliotheek] zal vraaggericht moeten gaan opereren en, rekeninghoudend met complexe vragen en wensen van de samenleving, moeten investeren in ICT-beleid en innovaties."⁹² De toekomst van de bibliotheek wordt hier dus afhankelijk gemaakt van de mate waarop ingespeeld kan worden op wat de gebruiker wenst.

Deze nadruk op vraaggericht werken en denken vanuit de gebruiker beperkt zich niet tot de informatiefunctie van de Openbare Bibliotheek die in dit onderzoek centraal staat. Toch blijkt deze in steek een essentieel onderdeel te zijn van het denken over deze informatiefunctie. Elk van de thema's zal beïnvloed blijken te zijn door dit 'denken vanuit de gebruiker'. Slechts de

---

⁹⁰ Van der Ploeg, *Cultuur als confrontatie*, 20.

⁹¹ Stone, *Policy Paradox*, 207.

⁹² Van der Ploeg, *Beleidsbrief*, 4.

manier waarop bibliotheken bij het vervullen van hun informatiefunctie beïnvloed worden door de gebruiker staan in deze paragraaf centraal.

Volgens Huysmans en Hillebrink is ‘de mens’ veranderd: “Gewenning aan keuzemogelijkheden, individualisering van dienstverlening, en voor bepaalde groepen een toenemende tijdsdruk, resulteren in een behoefte aan een ander aanbod, en een anders toegankelijk aanbod.”⁹³ Dit heeft invloed gehad op de manier waarop mensen omgaan met media, informatie zoeken en communiceren. Ook zijn mensen vaak gewend geraakt aan het zelf organiseren van informatie naar hun eigen behoeften en wensen. In de onderzochte teksten klinkt de vrees door dat de informatiefunctie van de Openbare Bibliotheek hiermee volledig buiten spel zal komen te staan. De bibliotheek zal daarom moeten aansluiten bij deze veranderde manier waarop mensen omgaan met informatie, om zo relevant te blijven. Met name de digitale bibliotheek biedt hier kansen voor: “Daarvoor moet deze beter aansluiten bij de behoefte van de gebruikers en de wijze waarop zij omgaan met informatie.”⁹⁴

Essentieel hierbij is volgens de bestudeerde teksten dat openbare bibliotheken meer marktonderzoek doen onder hun gebruikers, maar ook onder mensen die juist geen gebruik van hun diensten maken. Zo kan ingespeeld worden op specifieke wensen en opvattingen onder (potentiële) gebruikers. Met name de Stuurgroep Herstructurering Openbaar Bibliotheekwerk legt de nadruk op het minder intern gericht zijn en denken vanuit het aanbod: “De stuurgroep is van mening dat de bibliotheken beter moeten reageren op de wensen van lokale (potentiële) gebruikers en meer vanuit de gebruiker moet leren denken.”⁹⁵ Opvallend is dat de stuurgroep dit denkt te bereiken door het opdrachtgeverschap van de gemeente te versterken. Eigenlijk wordt zo aangeraden om de relatie met de gemeente te verbeteren, om een duidelijker beeld te krijgen van de gebruiker. Het lijkt hier dan ook eerder te gaan om het tevreden stellen van de subsidiegever door aan te sluiten bij het beeld dat deze heeft over wat mensen willen of nodig hebben.

Andere teksten spreken wel van markt- of gebruikersonderzoek. Volgens Huysmans en Hillebrink kan kennis van het gebruik van de klant zelfs benut

---

⁹³ Huysmans en Hillebrink, *Tien jaar van nu*, 13.

⁹⁴ Plasterk, “Brief van de minister,” 4.

⁹⁵ Meijer, *Open poort tot kennis*, 6.

worden om bronnen uit de collectie aan te raden of uitgaanstips te geven.⁹⁶ Marktonderzoek zal er dan voor zorgen dat bibliotheken gericht informatie kunnen bieden die beter aansluit bij de vraag van de klant.

4.3 Oordelen over de kwaliteit van informatie

De bibliotheek wordt in de toekomst nog steeds geacht onafhankelijke en objectieve informatie te leveren.⁹⁷ De bibliotheek is echter niet meer de enige toegang tot informatie. Via het internet hebben gebruikers toegang tot een grote hoeveelheid aan informatie. De Stuurgroep Bibliotheken stelt dan ook dat mensen voor vrije toegang tot informatie de bibliotheek niet meer nodig hebben, “tenzij waarden als pluriformiteit, objectiviteit en betrouwbaarheid in het geding komen.”⁹⁸ Voorheen was het voor de bibliotheek voldoende om een collectie van kwalitatief hoog niveau te hebben. Nu krijgt de bibliotheek steeds vaker de taak toegewezen om de hoeveelheid informatie in te perken en te bepalen wat de kwaliteit is.

Het bemiddelen bij het beantwoorden van informatieve vragen van gebruikers wordt ook in de toekomst nog tot de taken van de bibliotheek gerekend.⁹⁹ Volgens Van der Ploeg is het juist zo dat de laatste jaren het aantal adviesaanvragen van gebruikers omtrent zoekvragen toeneemt, zodat de bibliotheek op dit gebied wel degelijk bestaansrecht heeft.¹⁰⁰ Hierbij wordt niet duidelijk waar deze uitspraak op is gebaseerd. Ook is niet duidelijk wat mensen precies willen weten.

De bibliotheek heeft volgens de beleidsmakers een taak in het beschikbaar maken van betrouwbare informatie.¹⁰¹ Bij het denken vanuit de gebruiker is al naar voren gekomen dat mensen gewend zijn geraakt aan het gemak van het internet en dat de bibliotheek dit ook zal moeten gaan bieden. Het is volgens beleidsmakers bovendien essentieel voor het verwezenlijken van goedgeïnformeerde burgers dat mensen toegang hebben tot kwalitatief goede informatie. Mensen zijn echter steeds meer geneigd om snelheid boven kwaliteit te stellen. De bibliotheek heeft dan een taak in het makkelijk vindbaar maken van goede informatie. Ook het bieden van toegang tot

---

⁹⁶ Huysmans en Hillebrink, *Tien jaar van nu*, 193.

⁹⁷ Raad voor Cultuur, “Bestuurlijke Organisatie,” 2.

⁹⁸ Stuurgroep Bibliotheken, *Eindrapport*, 30.

⁹⁹ Meijer, *Open poort tot kennis*.

¹⁰⁰ Van der Ploeg, “Beleidsbrief.”

¹⁰¹ Ibidem.

overheidsinformatie wordt, met name door de Raad voor Cultuur, als relevante taak gezien.¹⁰²

Volgens Huysmans en Hillebrink zijn mensen bovendien steeds meer geneigd om op het advies van het grotere publiek af te gaan en minder op advies van de experts. Bibliotheken kunnen hier op inspelen door bijvoorbeeld in de catalogus aan te geven wat andere gebruikers tegelijk met een bepaald boek hebben geleend.¹⁰³ Dit is een advies dat eigenlijk in gaat tegen de hiervoor beschreven visies, waarbij de bibliotheek juist nog steeds een expertrol heeft in het bepalen van de kwaliteit van informatie. Zo stelt Plasterk in deze context: “Kortom, de rol van bibliotheken binnen de informatieketen moet volgens mij verschuiven van het helpen zoeken van informatie naar het in context plaatsen en duiden daarvan.” De Raad voor Cultuur spreekt over een gidsfunctie “geconcentreerd op maatschappelijk relevante informatie, mogelijk toegespitst op speciale doelgroepen.”¹⁰⁴

4.4 Beschikbaar maken van informatie

Met de komst van het internet is de hoeveelheid beschikbare informatie sterk toegenomen. Tekenend is dat de Raad voor Cultuur in 2000 nog van mening was dat de bibliotheek toegang moet bieden tot zo veel mogelijk informatie.¹⁰⁵ In 2008 gaf deze aan dat er keuzes gemaakt zouden moeten worden. Hierbij spreekt hij zich uit voor het bieden van maatschappelijke relevante informatie en informatie waarvan de aanschaf in verhouding tot de mate van gebruik relatief duur is.¹⁰⁶ Volgens de Stuurgroep Herstructurering Openbaar Bibliotheekwerk neemt naast het aanbod ook de behoefte aan informatie toe.¹⁰⁷

De bibliotheek wordt in de toekomst geacht nog steeds zoveel mogelijk verschillende dragers te bieden. De collectie moet bovendien breed en pluriform blijven.¹⁰⁸ De Raad voor Cultuur stelt dat het aanbod moet bestaan

---

¹⁰² Raad voor Cultuur, *Advies Bibliotheekvernieuwing*.

¹⁰³ Huysmans en Hillebrink, *Tien jaar van nu*, 194.

¹⁰⁴ Raad voor Cultuur, *Advies Bibliotheekvernieuwing*, 2.

¹⁰⁵ Raad voor Cultuur, “Beheersing van informatieovervloed,” brief aan de Staatssecretaris, 17 mei, 2000.

¹⁰⁶ Raad voor Cultuur, *Advies Bibliotheekvernieuwing*.

¹⁰⁷ Meijer, *Open poort tot kennis*, 4.

¹⁰⁸ Van der Ploeg, “Beleidsbrief.”

uit “zowel digitale als niet-digitale informatie, actuele en oudere bestanden (collecties), bekende en minder bekende bronnen”.¹⁰⁹

De Raad geeft aan dat openbare bibliotheken zich zullen moeten gaan richten op het aanvullen van het commerciële veld. Bibliotheken hebben altijd al boeken aangeboden die verder nauwelijks meer beschikbaar zijn. In samenwerking met andere culturele instellingen zoals de archieven zal deze bewaarfunctie eventueel verder kunnen worden uitgebreid.¹¹⁰

4.5 Toegang tot informatie verlenen

De Openbare Bibliotheek wordt gezien als een laagdrempelige voorziening waar iedereen toegang tot heeft.¹¹¹ De bibliotheek wordt dan ook geacht diensten voor alle mensen te bieden, ongeacht afkomst. Alle mensen in het verzorgingsgebied moeten via de bibliotheek vrije toegang tot informatie hebben.

In de toekomst wordt van de bibliotheken verwacht dat ze zelfs nog een stapje verder gaan en actief achterstandsgroepen gaan aanmoedigen om gebruik te maken van de bibliotheek. De ervaring is dat juist deze groep vaak achterloopt op het gebied van informatievaardigheden. Door deze informatievaardigheden te verbeteren, kan voorkomen worden dat er een tweedeling in de bevolking ontstaat.¹¹²

Met de toenemende digitalisering heeft ‘het bieden van toegang tot informatie’ een tweede betekenis gekregen. Waar dit eerst fysieke toegang tot de collectie van de bibliotheek betekende, staat nu steeds vaker het kunnen omgaan met digitale en fysieke informatie centraal. Niet alleen voor mensen die een echte achterstand hebben, maar ook om mensen te leren de kwaliteit van bronnen in te schatten. De rol van de bibliotheek wordt zo “het leren selecteren, het interpreteren en op betrouwbaarheid beoordelen van deze informatie.”¹¹³ De bibliotheek zal dan ook eigenlijk cursussen moeten gaan aanbieden om mensen te leren kritisch met informatie om te gaan.¹¹⁴

---

¹⁰⁹ Raad voor Cultuur, “Informatieovervloed,” 4.

¹¹⁰ Raad voor Cultuur, *Advies Bibliotheekvernieuwing*, 9-10.

¹¹¹ Van der Ploeg, “Beleidsbrief.”

¹¹² Meijer, *Open poort tot kennis*.

¹¹³ Plasterk, “Brief 10 februari 2009,” 4.

¹¹⁴ Meijer, *Open poort tot kennis*.

De Openbare Bibliotheek moet zorgen dat zij een gids blijft voor onderwerpen die maatschappelijk van belang zijn.¹¹⁵ Dit vanwege de eerder genoemde onafhankelijkheid, maar ook omdat niet alle informatie (gratis) via het internet beschikbaar is. Volgens de Stuurgroep Bibliotheken zijn twee verschillende tegengestelde trends merkbaar sinds de komst van het internet. Terwijl aan de ene kant steeds meer informatie vrij toegankelijk is, blijkt ook dat andere informatie daarom juist steeds vaker wordt afgeschermd en alleen nog maar tegen betaling beschikbaar is.¹¹⁶ De bibliotheek heeft volgens beleidsmakers een taak in het toegankelijk maken van alle bronnen die nodig zijn om een goedgeïnformeerde burger te zijn.

In Nederland bestaat eigenlijk een algemene consensus dat geld gevraagd mag worden voor lidmaatschap van de bibliotheek. Hieraan is wel een beperking gesteld: "Uitgangspunt daarbij is dat tarifiering niet belemmerend mag werken: de voorwaarde blijft toegankelijkheid."¹¹⁷ Voorheen is het zo geweest dat iedereen sowieso toegang heeft tot het gebouw van de bibliotheek en ter plekke de collectie kan inzien. Het betaalde lidmaatschap heeft dan eigenlijk geen invloed op de toegang tot informatie. Het enige verschil is of een bezoeker items uit de collectie mee naar huis kan nemen.

Digitale bronnen kosten de bibliotheek echter veel meer geld dan het onderhouden van de collectie voorheen. De eerder beschreven wetgeving rond het auteursrecht is hier een belangrijke oorzaak van. Vanwege de hoge kosten wordt steeds vaker geopperd dat voor extra (digitale) diensten geld gevraagd kan worden. Zo schrijft de Raad voor Cultuur:

De bibliotheek als basisvoorziening en als onderdeel van een door de overheid bekostigde infrastructuur, moet gratis of althans tegen lage kosten toegankelijk blijven. Waar de dienstverlening extra wordt verbeterd in de zin van kwaliteit, snelheid of andere vormen van gebruiksvriendelijkheid mag in principe een bijdrage van de gebruiker worden verwacht.¹¹⁸

Voor het eerst zal zo een duidelijke tweedeling kunnen gaan ontstaan tussen mensen die het lidmaatschap kunnen betalen en diegenen die dit niet kunnen. De vrije toegang tot informatie komt zo wel degelijk in het geding.

---

¹¹⁵ Raad voor Cultuur, *Advies Bibliotheekvernieuwing*.

¹¹⁶ Stuurgroep Bibliotheken, *Eindrapport*.

¹¹⁷ Van der Ploeg, "Beleidsbrief," 15.

¹¹⁸ Raad voor Cultuur, "Bestuurlijke Organisatie."

4.6 Meerwaarde bieden op het internet

Veel van de beschreven toekomstvisies richten zich op de invloed van digitale media op de informatiefunctie van de Openbare Bibliotheek. Het internet en digitale diensten spelen dan ook een grote rol in deze visies. Bij veel beleidsmakers heerst het gevoel dat als bibliotheken relevant willen blijven, het internet hierbij een rol zal moeten gaan spelen. Bibliotheken moeten dan wel meer te bieden hebben aan de consument dan commerciële websites.¹¹⁹ Zeker als betaald moet worden door de bibliotheek of de gebruiker, zal de bibliotheek meer moeten bieden dan mensen thuis via het internet ook al kunnen bereiken.¹²⁰

De bibliotheken bieden sinds de opkomst van het internet veel verschillende websites aan die niet allemaal even gebruikersvriendelijk zijn. Daarom wordt opgeroepen tot een landelijke aanpak: “De komst van internet vraagt om een gezamenlijke technische, organisatorische en inhoudelijke inzet, bijvoorbeeld voor een overkoepelende bibliotheeksite.”¹²¹ Landelijk moet er geïnvesteerd worden in ICT om de bereikbaarheid van informatie via de bibliotheek te vergroten en de collectie van de bibliotheek aantrekkelijker te presenteren.

Essentieel is dat kwaliteit juist ook gemakkelijk beschikbaar moet worden gemaakt. Zo zullen ook niet kritische gebruikers toch uitkomen bij betrouwbare informatie.¹²²

4.7 Een overkoepelende visie?

In dit onderzoek is gezocht naar een grote onderliggende visie op de ontwikkeling van de Openbare Bibliotheken op de lange termijn. De presentatie in thema's is echter noodzakelijk, want deze blijkt nauwelijks te bestaan. Beleidsteksten zijn misschien niet de beste plaats voor visie, aangezien deze teksten meestal een onmiddellijk doel dienen. Hierdoor wordt er niet al te ver in vooruit gekeken.

Als er al gesproken kan worden van een achterliggende overkoepelende visie, dan verandert deze eigenlijk niets aan de kern van de informatiefunctie van de Openbare Bibliotheek. Het gaat hier bijna om een opsomming van de

---

¹¹⁹ Plasterk, “Brief 10 februari 2009,” 4.

¹²⁰ Stuurgroep Bibliotheken, *Eindrapport*.

¹²¹ Meijer, *Open poort tot kennis*, 20.

¹²² Van der Ploeg, “Beleidsbrief.”

kernwaarden die hetzelfde moeten blijven, niet om een radicaal nieuw gedefinieerde Openbare Bibliotheek. Stone hecht veel waarde aan de manier waarop symbolen worden ingezet in het vormen (en aanprijzen) van beleid. In dit geval is het eigenlijk de bibliotheek die symbool wordt gesteld voor allemaal positieve waarden. De bibliotheek is toegankelijk, objectief, een gids, heeft een expertrol en zo nog meer. De inhoudelijke invulling blijft vaag, met uitzondering van toekomstige veranderingen op het gebied van ICT. Vanuit de theorie van Stone kan gesteld worden dat de benadrukte waarden van de bibliotheek een manier zijn om beleid op dit digitale terrein te legitimeren.

5. Toekomstvisies van wetenschappers

In dit hoofdstuk zal gekeken worden naar de vraag, welke visie op de toekomst van de informatiefunctie van de bibliotheek af te leiden is uit het werk van bibliotheekwetenschappers. Bibliotheekwetenschap is aan de universiteiten in Nederland geen groot vakgebied. Een kleine groep mensen is hierin gespecialiseerd, met name aan de Rijksuniversiteit Groningen. Vaak wordt bibliotheekwetenschap gecombineerd met informatiekunde. Nederlandse publicaties richten zich dan ook voornamelijk op informatiesystemen in het bibliotheekwerk. Deze zijn voor het huidige onderzoek echter niet relevant.

5.1 Hoogleraar

In Nederland wordt de bibliotheekwetenschap dus niet op grote schaal beoefend, maar sinds 2005 is Frank Huysmans, die ook meeschreef aan het eerder behandelde rapport *De bibliotheek tien jaar van nu*, bijzonder hoogleraar Bibliotheekwetenschap aan de Universiteit van Amsterdam. Deze leerstoel is door de Vereniging Openbare Bibliotheken ingesteld.¹²³

Bij de acceptatie van het ambt van bijzonder hoogleraar betoogt Huysmans dat onze maatschappij steeds complexer wordt en er meer ‘interne differentiatie’ plaatsvindt. Mensen hebben steeds meer verschillende rollen en zijn steeds meer gespecialiseerd. Een gevolg hiervan is volgens Huysmans dat normen steeds minder het gedrag van mensen bepalen. Informatie en kennis nemen de plaats in van deze normen. Voor de Openbare Bibliotheek betekent dit een kans, maar ook een bedreiging, omdat de normen waar het openbaar bibliotheekwerk op gebaseerd zijn, ook steeds minder gedeeld worden. Drie van deze normen komen voort uit de verlichting, namelijk vrijheid, gelijkheid en orde (of cohesie). De laatste is volgens Huysmans van alle tijden, namelijk kwaliteit.¹²⁴

De toekomst van de Openbare Bibliotheek ziet Huysmans vooral in het bieden van meta-informatie. De bibliotheek moet dan niet langer de nadruk

---

¹²³ Universiteit van Amsterdam, “Archief hoogleraarsbenoemingen (alfabetisch 2002 - heden: Dhr. Dr. F.J.M. Huysmans,” *Website UvA*. – 02-08-2011. <<http://www.uva.nl/actueel/hoogleraarsbenoemingen/h.cfm/3EC3E0DE-376A-4A74-85310EA716F7F0DD>>

¹²⁴ Frank Huysmans, “De betere bibliotheek: Over de normatieve grondslagen van het openbaar bibliotheekwerk in het internettijdperk” (Rede aanvaarding ambt bijzonder hoogleraar Bibliotheekwetenschap, 23 juni 2006).

leggen op het zelf bieden van alle informatie. Dit kan betrouwbaar en toegankelijk via het internet geboden worden. Het bieden van informatie over informatie is volgens Huysmans de beste route voor de toekomst. Het ontwikkelen van mediawijsheid en het waarborgen van kwaliteit staan hierbij centraal.¹²⁵

Het betoog van Huysmans is niet sterk onderbouwd. Eigenlijk wordt niet duidelijk waarom meta-informatie de kern van het bibliotheekwerk zal moeten gaan vormen. Het lijkt er op dat Huysmans betwijfelt of de bibliotheek in het bieden van informatie relevant kan blijven. Dit wordt echter nergens benoemd.

De visie van Huysmans wijkt niet ver af van de visies van de beleidsmakers. Dit is niet heel verbazingwekkend want Huysmans heeft tijdens een deel van het beschreven beleid een adviserende rol gehad. De term meta-informatie is nog niet eerder expliciet genoemd. Het waarborgen van kwaliteit en het geven van cursussen om mensen te leren omgaan met informatiestromen daarentegen wel. Huysmans verschilt van deze eerdere visies in het feit dat hij bereid is dit centraal te stellen en de traditionelere rol van de Openbare Bibliotheek op het gebied van informatieverstrekking los te laten. Buiten de besproken rede zijn van Huysmans nog geen verdere publicaties over de Openbare Bibliotheek verschenen.

5.2 Academische bibliotheken

De informatiefunctie van de Openbare Bibliotheek kan misschien nog onderwerp van discussie zijn. Als het gaat om de academische bibliotheken dan is dit nauwelijks denkbaar. Bij academische bibliotheken is het verlenen van informatie de belangrijkste functie. Juist in deze context wordt dan ook in Nederland nagedacht over hoe deze functie in de toekomst vormgegeven moet worden. Artikelen van twee bibliothecarissen zullen in deze paragraaf centraal staan. Het gaat om een aantal artikelen van Bas Savenije, die hoofdbibliothecaris is aan de Universiteit Utrecht, en om een artikel van Alex C. Klugkist, die bibliothecaris aan de Rijksuniversiteit Groningen is. Benadrukt moet worden dat Klugkist zich bij zijn toekomstvoorspelling tot de nabije toekomst beperkt, terwijl Savenije in één van zijn artikelen een visie

---

¹²⁵ Ibidem, 17-18.

geeft over het einde van 21ste eeuw. Voorspellingen over een langere periode kunnen natuurlijk iets extremer zijn.

5.2.1 Bibliotheek zonder boeken

Savenije verwacht dat voor het eind van de eenentwintigste eeuw bibliotheken niet langer boeken zullen bevatten. De bibliotheek biedt in deze redenering alleen nog maar toegang tot informatie die elders opgeslagen is. Als mensen niet langer ter plaatse boeken kunnen raadplegen, verwacht Savenije dat de studieplaatsen ook verdwijnen: “De functie van studieplaats is nauw gelieerd aan de functie van de bibliotheek als raadpleegplaats. Deze brengt namelijk de bijzondere, studieuze ambiance met zich mee die mensen ertoe brengt hun eigen materiaal mee te nemen en op die plek te gaan bestuderen.”¹²⁶ Een fysiek gebouw is in deze redenering dan ook niet langer nodig.

Klugkist benadrukt dat de bibliotheek in de (nabije) toekomst nog steeds een fysieke aanwezigheid moet zijn en hierbij studieplaatsen moet blijven bieden aan studenten. Ook moet er voor elk vakgebied volgens Klugkist altijd een noemenswaardige collectie op papier worden aangeboden.¹²⁷

Het verschil in denken blijkt voort te komen uit het feit dat Klugkist niet verwacht dat in de nabije toekomst de gehele bestaande collectie boeken gedigitaliseerd zal worden. Savenije daarentegen denkt dat dit wel het geval zal zijn en noemt zijn voorspellingen voor het einde van de eeuw een voorzichtige inschatting.¹²⁸

Savenije geeft aan dat wat hij beschrijft waarschijnlijk niet langer herkenbaar is als bibliotheek en misschien ook niet zo genoemd zal worden, maar dat dit eigenlijk helemaal niet zo relevant is.¹²⁹ De academische bibliotheken hebben in de visie van Savenije maar één echt belangrijke functie. Zolang deze functie behouden blijft, maakt de vorm niet uit. Voor Klugkist daarentegen is ook de vorm essentieel voor een levendige studieomgeving.¹³⁰

---

¹²⁶ Bas Savenije, “Haalt de bibliotheek het einde van de eeuw?” *Information Professional* 7.8 (2000): 16-21, 19.

¹²⁷ Alex C. Klugkist, “Virtual and Non-Virtual Realities; The Changing Roles of Libraries and Librarians,” *Learned Publishing* 14.3 (2001) – 25-07-2011 < <http://igitur-archive.library.uu.nl.proxy.library.uu.nl/DARLIN/2005-0228-003015/UUindex.html>>

¹²⁸ Savenije, “Einde eeuw,” 16.

¹²⁹ Savenije, “Einde eeuw,” 21.

¹³⁰ Klugkist, “Virtual and Non-Virtual.”

De discussie of het fysieke boek zal blijven bestaan is te uitgebreid en complex om hier weer te geven, maar als aangenomen wordt dat de Openbare Bibliotheek meer is dan alleen maar door de informatiefunctie bepaald wordt, dan is een toekomst zonder boeken op de planken een prikkelende gedachte. Het zal dan kunnen zijn dat informatievoorziening grotendeels via de computer gaat verlopen, terwijl het gebouw behouden blijft. Het is echter niet heel waarschijnlijk dat de diensten van de Openbare Bibliotheek die niet gerelateerd zijn aan de collectie, genoeg zijn om het behoud van een gebouw te rechtvaardigen.

5.2.2 Nieuwe diensten

Ook in de academische bibliotheken wordt het steeds belangrijker om na te denken over de vraag hoe digitale diensten vormgegeven moeten worden. Net zoals in de visie van de beleidsmakers is hierbij veel aandacht voor gebruikersgemak. Klugkist spreekt over het vormen van een informatie-infrastructuur waarbij de kans kleiner wordt dat de gebruiker in het aanbod 'verdwaalt'. De bibliothecaris behoudt echter een belangrijke functie bij het helpen van het vinden van de juiste wetenschappelijke publicaties.¹³¹

Savenije wil dat de toegankelijkheid zo gebruiksvriendelijk is dat de gebruiker alleen nog een medewerker van de bibliotheek nodig heeft als er een technisch probleem is. Hiermee plaats Savenije het meeste werk van de bibliotheek in de back office:

Centraal in de rol van de bibliotheek van de toekomst staat dus het georganiseerd bieden van toegang tot relevante informatie, het afsluiten van licenties, het bieden van retrieval-tools aan de gebruiker en het opzetten van geautomatiseerde persoonlijke attenderingen, alsmede het runnen van hieraan gekoppelde helpdesk-functies.¹³²

Klugkist stelt dat de front office juist verantwoordelijk is voor het aan mensen duidelijk maken welke bronnen en diensten beschikbaar zijn. De ervaring is dat veel mensen niet eens op de hoogte zijn van wat de universiteitsbibliotheek allemaal te bieden heeft.¹³³ Savenije wil dit dus juist oplossen door de technologie zo aan te passen dat deze instructie niet langer nodig is.¹³⁴

---

¹³¹ Ibidem.

¹³² Savenije, "Einde eeuw," 18.

¹³³ Klugkist, "Virtual and Non-Virtual."

¹³⁴ Bas Savenije, "The future of the library: The crucial importance of accessibility," (presentatie symposium IRIS, 2000).

5.2.3 Informatieketen

Zowel Savenije als Klugkist verwachten dat de bibliotheek een andere rol zal gaan spelen in de informatieketen. Deze informatieketen bestaat uit een aantal gescheiden stappen, te weten: productie, distributie, inkoop en consumptie. De digitalisering heeft er echter voor gezorgd dat alle stappen van deze keten digitaal kunnen gebeuren. Beide denkers stellen zich voor dat deze keten voortaan op één plaats zal kunnen gaan plaatsvinden. Academische bibliotheken zullen hier eventueel een rol bij kunnen gaan spelen.

Klugkist betoogt dat niet alle wetenschappelijke teksten geproduceerd in een universiteit geschikt zijn om door de eigen universiteitsbibliotheek te laten publiceren. Dat teksten voor publicatie door 'peers' bekeken worden, is bijvoorbeeld nog steeds belangrijk voor de erkenning die het werk krijgt. Het moet volgens Klugkist bovendien altijd een keuze van de auteur blijven.¹³⁵

Opnieuw gaat Savenije een stap verder dan Klugkist. Savenije stelt namelijk dat alle verhoudingen opnieuw bepaald moeten worden. Dit beschrijft Savenije aan de hand van het synergiemodel. Hierbij moet een situatie even in chaos terechtkomen voordat tot nieuwe verhoudingen kan worden gekomen. Publicatie van elektronische informatie zal dan ook volledig door de universiteiten zelf moeten gaan gebeuren. Op artikelen moet meteen gereageerd kunnen worden door andere wetenschappers.¹³⁶

Bij Klugkist houden wetenschappelijke tijdschriften en hun uitgevers dus de macht om artikelen te screenen. Bij Savenije wordt dit vervangen door een interactief systeem waar iedereen zijn mening kan geven. Dit komt overeen met de verschillende meningen over de rol van de Openbare Bibliotheek bij het bewaken van kwaliteit. Hierbij is gebleken dat het bewaken van kwaliteit zowel geïnterpreteerd kan worden als het behouden van een expertrol en als het toestaan dat gebruikers elkaar tips geven.

De analyse van de veranderingen in de informatieketen werkt verhelderend voor de situatie bij de Openbare Bibliotheken. Eerder in dit onderzoek is al vastgesteld dat de toenemende digitalisering van informatie, discussies tussen de Openbare Bibliotheken en de boekenbranche heeft versterkt. Wat voorheen op papier nog wordt toegelaten, is op het computerscherm opeens een probleem geworden. Uiteindelijk is deze onenigheid in het voordeel van de boekenbranche beslecht. Met name door de

---

¹³⁵ Klugkist, "Virtual and Non-Virtual."

¹³⁶ Bas Savenije, "Future of the library."

rijksoverheid en via Europese wetgeving is het auteursrecht immers zo bijgesteld dat de status-quo zo veel mogelijk behouden is.

5.3 Gebruikers en niet-gebruikersonderzoek

De belangrijkste visies op de toekomst van de informatiefunctie uit de Nederlandse bibliotheekwetenschap zijn hiermee eigenlijk behandeld. Dit is echter erg beperkt gebleken, daarom zal ook gekeken worden naar enquêteonderzoek. De nadruk ligt hierbij op de conclusies die in deze onderzoeken getrokken worden over de toekomst van de informatiefunctie van de Openbare Bibliotheek. In 2001 heeft Cedric Stalpers, marketingwetenschapper aan de Universiteit Tilburg, een onderzoek gedaan naar de uitkomsten van dit soort onderzoeken.¹³⁷ Hierbij merkt Stalpers op dat de meeste empirische onderzoeken zich slechts richten op de gebruikers, terwijl afhakers en niet-gebruikers weinig aandacht hebben gekregen. In 2008 is een marktonderzoek verschenen waar met deze groepen wel rekening wordt gehouden. Bij dit onderzoek van Annet Huyser, van Expertisecentrum Kwaliteitszorg, zijn bibliotheken uit Gelderland, Limburg en Noord-Brabant betrokken geweest.¹³⁸

5.3.1 Leesplezier of informatie

In gebruikersonderzoek geeft het grootste gedeelte van de leden aan dat leesplezier de belangrijkste reden is om lid te zijn van de bibliotheek. Leden zijn dan ook vaker frequente lezers dan niet-leden.¹³⁹ Wanneer niet-leden naar hun motieven om geen lid te zijn wordt gevraagd, geven zij vaak aan dat ze niet lezen.¹⁴⁰ Leesplezier lijkt dus het belangrijkste motief te zijn voor lidmaatschap. Uit het onderzoek van Stalpers blijkt echter dat leden die regelmatig informatieve items lenen minder snel hun lidmaatschap opzeggen.¹⁴¹ Ook in het onderzoek van Huyser blijken leden vaker te geloven dat de bibliotheek over de benodigde informatie over een onderwerp

---

¹³⁷ Cedric Stalpers, *Kansen en bedreigingen van ICT voor de bibliotheek op het gebied van informatie* (Gebruikersonderzoek, 2001).

¹³⁸ Annet Huyser, *De Nieuwe Afnemer (DNA) van de bibliotheek* (Expertisecentrum Kwaliteitszorg, 2008).

¹³⁹ Huyser, *De Nieuwe Afnemer*.

¹⁴⁰ Stalpers, *Kansen en bedreigingen*.

¹⁴¹ Ibidem, 17.

beschikt.¹⁴² Informatie blijkt dus voor leden wel degelijk een rol te spelen, zelfs als dit niet de belangrijkste reden is om lid te zijn.

5.3.2 Bibliotheek of Internet

In 2001 blijkt veertig procent van de leden voor informatie eerst naar de bibliotheek te gaan. Met name het personeel wordt op dat moment nog als belangrijkste bron van informatie gezien.¹⁴³ Als mensen informatie niet kunnen vinden, dan blijkt dit in de helft van de gevallen te liggen aan het feit dat informatie is uitgeleend of niet in bezit is. In een kwart van de gevallen blijkt de beschikbare informatie verouderd.¹⁴⁴ Uit de cijfers wordt niet duidelijk hoe vaak men de informatie niet kan vinden. Het feit dat wanneer dit gebeurt het meestal aan de bibliotheek te wijten is, maakt het echter niet verwonderlijk dat in 2008 de meeste respondenten aangeven dat zij eerst het internet raadplegen.¹⁴⁵

In het jaarverslag van 2010 van de basisbibliotheek Lek & IJssel staat dat uit observatie in de vestigingen is gebleken, dat de meeste door klanten gestelde vragen logistiek van aard zijn en niet informatief.¹⁴⁶ Ook het personeel lijkt dus niet langer als belangrijkste bron van informatie te worden gezien. Dit bevestigt dus het beeld dat de positie van de informatieve functie van de bibliotheek bedreigd wordt door de opkomst van het Internet.

Mensen geven aan tevreden te zijn over de mate waarin de bibliotheek aan wensen omtrent leesplezier kan voldoen. Over het vervullen van informatieve behoeften zijn zij veel kritischer. Stalpers verwijst in deze context naar het 'vervangingsprincipe'. Dit is het principe dat fictieboeken onderling uitwisselbaar zijn, maar bij een informatieve vraag zijn vaak heel specifieke bronnen nodig.¹⁴⁷ Ook hier blijkt echter dat mensen die niet gewend zijn de bibliotheek te bezoeken, kritischer zijn over de mate waarin de bibliotheek in informatiebehoeften kan voorzien.¹⁴⁸

---

¹⁴² Huyser, *De Nieuwe Afnemer*, 19.

¹⁴³ Stalpers, *Kansen en bedreigingen*, 13.

¹⁴⁴ Ibidem.

¹⁴⁵ Huyser, *De Nieuwe Afnemer*.

¹⁴⁶ Bibliotheek Lek & IJssel, *Op web naar het MediaRijk: De successen tot nu toe* (De Bibliotheek Lek & IJssel, 2011).

¹⁴⁷ Stalpers, *Kansen en bedreigingen*, 12.

¹⁴⁸ Huyser, *De Nieuwe Afnemer*, 18.

5.3.3 Belang informatiefunctie

Opmerkelijk is dat zowel gebruikers als niet-gebruikers aangeven een rol te zien voor de bibliotheek in de informatiemaatschappij.¹⁴⁹ Onduidelijk blijft echter hoe deze rol vorm moet krijgen. Stalpers trekt de conclusie dat de bibliotheek toch het beste kan inzetten op de mensen die niet met ICT kunnen omgaan.¹⁵⁰ Juist voor deze groep acht Stalpers het van belang dat de bibliotheek:

- toegang biedt tot het internet;
- cursussen geeft;
- informatie structureert;
- helpt strategische vaardigheden te vergroten.

Volgens Stalpers kan zo de informatiefunctie versterkt worden, maar de leesfunctie blijft de kracht van de bibliotheek. Ook Huyser komt tot een gelijke conclusie. Gesteld wordt dat juist in de informatiefunctie minder geïnvesteerd zou kunnen worden, ten behoeve van andere activiteiten.

5.3.4 Bekendheid met informatieve diensten

Het lenen van boeken blijkt door gebruikers nog steeds als kerntaak van de bibliotheek te worden gezien.¹⁵¹ Gebruikers en niet-gebruikers blijken ook slecht op de hoogte te zijn van het informatieve aanbod. Uit het onderzoek van Stalpers blijkt dat niet-leden soms niet eens op de hoogte zijn van de informatiefunctie van de bibliotheek. De informatiefunctie wordt dan wel gelijk gesteld aan de bereidheid van het personeel om informatie te verstrekken aan zowel leden als niet-leden.¹⁵²

Uit Huyser's onderzoek blijkt dat mensen aangeven graag de mogelijkheid te willen hebben om thuis boeken te reserveren. Dit is echter bij de meeste openbare bibliotheken al lang mogelijk. Een onderzoek naar het gebruik van het digitale aanbod door Rosa Diederer en Berit Kari Godfoij, in opdracht van Metrixlab, bevestigt dat gebruikers het aanbod van diensten slecht kennen. Opvallend is dat zij zelfs tot de conclusie komen dat sommige

---

¹⁴⁹ Huyser, *De Nieuwe Afnemer*, 24.

¹⁵⁰ Stalpers, *Kansen en bedreigingen*, 17.

¹⁵¹ Ilse Lodewijks en Mark Neefs, "Promoot uw diensten...betrek uw gebruikers," *Cubiss website* – 04-08-2011.

< <http://www.cubiss.nl/publicatie/promoot-uw-diensten-betrek-uw-gebruikers>>

¹⁵² Stalpers, *Kansen en bedreigingen*, 9.

medewerkers van de bibliotheek niet eens precies weten welke digitale diensten de bibliotheekvestiging aanbiedt.¹⁵³

5.3.5 Kwaliteit digitale bronnen

Dat veel mensen onbekend zijn met digitale content ligt vaak aan de toegankelijkheid. Bronnen blijken moeilijk in het computersysteem terug te vinden. Daarom wordt opgeroepen om alles via eenzelfde toegang te ontsluiten.¹⁵⁴

Op het moment dat mensen wel gebruikmaken van de digitale informatiebronnen, blijkt dat de kwaliteit van het resultaat hoog wordt ingeschat. Omdat het internet echter sneller is en bovendien thuis te raadplegen is, geven de meeste respondenten toch aan de volgende keer weer eerst via het internet te gaan zoeken.¹⁵⁵

Goede ontsluiting in de bibliotheekvestiging kan dit dus niet oplossen. Dit maakt het echt noodzakelijk dat de digitale diensten van de bibliotheek ook thuis te gebruiken zijn.

5.4 Wetenschappelijke visie tegenover beleidsvisie

Ook in de in dit hoofdstuk genoemde artikelen staat de invulling van een van Stone's gedeelde doelen ter discussie. In de beleidsteksten was het doel 'gelijkheid', in deze teksten gaat het om het doel 'efficiëntie'. Klugkist en Savenije worden in hun verhaal heel erg gestuurd door hun praktijkervaring. Zij spreken zich eigenlijk uit over de meest efficiënte manier om informatie naar de gebruiker te krijgen. Voor Savenije is dit door pure functionaliteit te benadrukken, voor Klugkist is een academische bibliotheek pas effectief wanneer de studieomgeving inspirerend werkt.

Het gebruikersonderzoek stelt eigenlijk dat efficiënte beleidsvoering in bibliotheken minder de nadruk legt op de informatiefunctie. Ook Huysmans oproep naar bibliotheken om zich niet langer te richten op een vorm van informatievoorziening waarin het Internet veel effectiever kan zijn, neigt naar een oproep voor efficiëntie. Deze andere insteek leidt ertoe dat heel andere

---

¹⁵³ Rosa Diederik en Berit Kari Godfroy, *Gebruikersonderzoek Bibliotheken* (MetrixLab, 2010).

< <http://www.stichtingbibliotheek.nl/pdf/Rapport%20Gebruikersonderzoek%20Basispakket%20Bibliotheken.pdf> >

¹⁵⁴ Ibidem.

¹⁵⁵ Ibidem.

uitspraken gedaan worden over de informatiefunctie. Behoud van de informatiefunctie en niet van het instituut staat centraal.

6. De reële situatie in Provincie Utrecht

Tot nu toe hebben telkens toekomstvisies op de informatiefunctie van de Openbare Bibliotheek centraal gestaan. In dit hoofdstuk zal gekeken worden naar de reële situatie in de provincie Utrecht. Een aantal landelijke ontwikkelingen hebben directe invloed op de bibliotheken in de provincie Utrecht. Deze zullen voor de volledigheid ook worden behandeld. De situatie in de basisbibliotheken is onderzocht door het analyseren van de jaarverslagen uit 2010. Om de leesbaarheid te vergroten zal niet telkens een bronvermelding worden toegevoegd met daarin een verwijzing naar de (verschillende) jaarverslagen die ergens melding van maken. Dit gebeurt slechts waar iets specifiek voor één basisbibliotheek geldt.

6.1 Organisatiestructuur

In principe staat in dit onderzoek centraal hoe de Openbare Bibliotheek vorm geeft aan de informatiefunctie. Toch is het hier relevant om een overzicht te geven van de wijze waarop de organisaties in de provincies geherstructureerd zijn en welke organisaties op dit moment samen het bibliotheekstelsel vormen.

Vóór de herstructurering zijn er 42 losse lokale organisaties geweest. Inmiddels zijn hieruit zeven basisbibliotheken gevormd. Dit zijn: Angstel, Vecht en Venen; Zuid Oost Utrecht (ZOUT); Utrecht Midden; Eemland; Lek & IJssel; Het Groene Hart; en Bibliotheek Utrecht. Bibliotheek Nieuwegein en Bibliotheek Veenendaal zijn niet gefuseerd met andere organisaties en vormen officieel ook geen basisbibliotheek. Bibliotheek Veenendaal overweegt wel samenwerking met bibliotheken in gemeenten buiten de provincie.¹⁵⁶

In de provincie Utrecht wordt door de basisbibliotheken in twee organisaties verder samengewerkt. In de Samenwerkende Utrechtse Bibliotheken (SUB) komen de directeuren van de regiobibliotheken bij elkaar. Het doel is gezamenlijk projecten te ontwikkelen en afspraken te maken over uiteenlopende thema's. Onder de directeuren is bovendien tot een portefeuilleverdeling gekomen. Dit waarschijnlijk om te voorkomen dat

---

¹⁵⁶ Bibliotheek Veenendaal. *Van Carrefour naar Cultuurfabriek: jaarverslag 2010* (De Bibliotheek Veenendaal, 2011), 3.

verschillende bibliotheken op hetzelfde moment met innovatie bezig zijn, zonder dat men dit van elkaar weet.

Daarnaast hebben de regiobibliotheken samen met de Provinciale Bibliotheek Centrale Utrecht (PBCU) het Bibliotheek Service Centrum (BiSC) gevormd, dat verantwoordelijk is voor transport, ICT en productontwikkeling.¹⁵⁷ De bibliotheken in de provincie Utrecht en de PBCU zijn aan het overleggen over een verdere fusie van al deze organisaties tot één grote provinciale bibliotheekorganisatie.¹⁵⁸

Op landelijk niveau wordt in principe samengewerkt met het Sectorinstituut Openbare Bibliotheken (SIOB). Deze instelling zou de landelijke regie moeten hebben over de Openbare Bibliotheken en zo “voorkomen dat elke bibliotheek hiervoor zijn eigen aanpak kiest,”¹⁵⁹ bij het inspelen op de nieuwe verwachtingen van gebruikers.¹⁶⁰ Er wordt namelijk naar gestreefd dat de basisbibliotheken naar buiten toe één grote Openbare Bibliotheek gaan vormen. Bijna alle Utrechtse basisbibliotheken maken bijvoorbeeld al gebruik van de nieuwe huisstijl van ‘De Bibliotheek’ in hun jaarverslag van 2010.¹⁶¹

Opvallend is echter dat deze huisstijl niet door het SIOB is ontwikkeld en wordt beheerd, maar door de Vereniging van Openbare Bibliotheken (VOB).¹⁶² Deze activiteit past bij de VOB die propageert te werken “aan de kwaliteit, zichtbaarheid en continuïteit van het openbaar bibliotheekwerk in Nederland”.¹⁶³ Op dit moment is echter de invloed van het SIOB nog nauwelijks te herkennen in de provincie Utrecht. Het SIOB bestaat echter pas sinds 2010 en het is nog onduidelijk wat op dit moment achter de schermen gebeurt. De positie van dit instituut zal mogelijk in de toekomst sterker kunnen zijn.

---

¹⁵⁷ Marieke Heuvelman ed. *De basis voor grote stappen vooruit: Werkplan Samenwerkende Utrechtse Bibliotheken & Bibliotheek Service Centrum 2011* (Utrecht: SUB, 2011).

¹⁵⁸ Gedeputeerde staten van Utrecht. *Eén bibliotheeknetwerk voor de provincie Utrecht, een wenkend perspectief: Notitie over de openbare bibliotheek anno 2005* (Provincie Utrecht, 2001).

¹⁵⁹ SIOB, “Over ons,” *Website Sectorinstituut Openbare Bibliotheken* – 22-07-2011. <<http://www.siob.nl/over-ons/item10>>

¹⁶⁰ Ibidem.

¹⁶¹ Zie bijlage 3.

¹⁶² VOB, “Landelijke huisstijl,” *Website Vereniging Openbare Bibliotheken* – 22-07-2011. <<http://www.debibliotheken.nl/commissies/marketing/merkbeeld.html>>

¹⁶³ VOB, “Over de VOB,” *Website Vereniging Openbare Bibliotheken* – 22-07-2011. <<http://www.debibliotheken.nl/over-de-vob.html>>

Een instelling waarvan de invloed wel duidelijk merkbaar is in de provincie, is de Stichting Bibliotheek.nl. Deze organisatie is verantwoordelijk voor de ontwikkeling van de digitale bibliotheek en de andere digitale diensten van de Openbare Bibliotheek. In een latere paragraaf zal dieper op deze ontwikkelingen worden ingegaan.

De herstructurering komt dus in grote lijnen overeen met wat de rijksoverheid beoogd heeft. Er zijn grotere bibliotheekorganisaties ontstaan die bovendien samenwerken. De beleidskoers wordt ook samen bepaald, waarbij de provincie een begeleidende rol heeft. De Utrechtse bibliotheken willen in de toekomst zelfs nog een stapje verder gaan. Niet alleen zijn de meeste vestigingen gefuseerd tot grotere organisaties, deze basisbibliotheken hebben zelfs het voornemen om te fuseren tot één grote provinciale organisatie. Niet elke bibliotheek is hierbij nu echter al betrokken. Of de rol van het SIOB is zoals de overheid deze beoogd heeft, is niet na te gaan in het kader van dit onderzoek. Deze organisatie is ook zo recent opgericht dat het twijfelachtig is of hier nu al zinnige uitspraken over mogelijk zijn.

6.2 Provinciale samenwerking

Op provinciaal niveau heeft de samenwerking tussen de Utrechtse basisbibliotheken inmiddels al een aantal gevolgen gehad. Zo is in 2007 een bibliotheekpas geïntroduceerd die geldig is in alle vestigingen in de provincie, met uitzondering van Nieuwegein en Veenendaal. Gebruikers kunnen nu dus overal boeken lenen en inleveren. Het idee is dat dit het gebruikersgemak zal verbeteren.

De nieuwe provinciale bibliotheekpas is een lokale versie van De Nationale Bibliotheekkaart. Op initiatief van de VOB en NBD/Biblion¹⁶⁴ is deze kaart tot stand gekomen. Door instellingen in de bijbehorende software kan eenvoudig bepaald worden welke pas waar geldig is. Deze kaart maakt gebruik van een technologie die door veel culturele instellingen al wordt gebruikt. Dit maakt het mogelijk om ook met andere organisaties afspraken te maken over bijvoorbeeld kortingsacties voor bibliotheekleden.¹⁶⁵

---

¹⁶⁴ Een organisatie die informatie levert aan de bibliotheken over nieuw verschenen boeken, deze kunnen ook besteld worden en worden klaar om uitgeleend te worden geleverd.

¹⁶⁵ NBD/Biblion, "De Nationale Bibliotheekkaart: Een kaart met allure," *Website NBD/Biblion* – 01-08-2011

In de provincie kan een bibliotheeklid met de zogenaamde ‘schat op je pas’, kortingen krijgen op allerlei culturele activiteiten. Op de homepage van de basisbibliotheken is een link opgenomen naar het aanbod. Voorbeelden zijn kortingen op museumbezoek, een musical of zelfs bij een landelijke boekhandel.¹⁶⁶ Het aanbod is voor elke bibliotheek hetzelfde.

6.2.1 Provinciaal collectioneren

De Utrechtse bibliotheken geven allemaal aan dat hun collectie afneemt. Dit wijten zij aan het feit dat ze begonnen zijn met Provinciaal Collectioneren. Hierbij wordt door het Provinciaal Collectieteam bepaald welke items aan de collectie van een bibliotheek moeten worden toegevoegd. Alleen de basisbibliotheek Lek & IJssel is hierop een uitzondering, omdat zij het zogenaamde winkelconcept volgt. Op dit concept zal in de volgende paragraaf dieper worden ingegaan. Nu is van belang dat in het winkelconcept vraaggericht werken heel sterk is doorgevoerd. De basisbibliotheek Lek & IJssel levert dan ook zelf een voorkeursprofiel aan waarin de wensen van het lokale publiek de basis vormt. De bibliotheek geeft aan dat zij bij haar voorkeursprofielen het beginsel aanhoudt dat voor 80% ingekocht wordt wat de mensen al lezen en dat zij voor 20% kiezen voor “verrassing en verleiding”.¹⁶⁷

Het Provinciaal Collectieteam ervaart toch dat dit de samenstelling van de collectie niet ten goede komt.¹⁶⁸ Provinciaal is dan ook een samenwerkingscollectie gestart. Boeken die in de provincie toch aanwezig zullen moeten gaan zijn, maar niet bij een lokale vestiging passen, worden toch aangekocht. Deze collectie is terug te vinden in de Centrale Bibliotheek in Utrecht en deels in Bibliotheek Eemland. Het gaat hoofdzakelijk om non-fictie boeken op HBO niveau.¹⁶⁹

<<http://www.nbdbibliion.nl/tools/Default.asp?leesanoniem=/nbdbibliion/Documenten/brochure.nbk.pdf>>

¹⁶⁶ Zie bijvoorbeeld: De Bibliotheek Utrecht, “Op vertoon van uw bibliotheekpas krijgt u de volgende kortingen en voordelen,” *Website bibliotheek utrecht* – 07-07-2011.

<http://www.bibliotheek-utrecht.nl/nl/home/Bibliotheek_Utrecht/abonnemententarieven/Schatopjepas/schat-op-je-pas-volwassenen>

¹⁶⁷ Bibliotheek Lek & IJssel, *Beleidsplan*.

¹⁶⁸ SUB Projecten, “Nieuwsbrief: Provinciaal Collectioneren,” *Samenwerkende Utrechtse Bibliotheken* 2.5 (2011).

¹⁶⁹ Ibidem.

6.3 Lokale dienstverlening

Bij het bestuderen van de jaarverslagen valt op dat de meeste basisbibliotheken de activiteiten van 2010 nog steeds uitsplitsen naar de verschillende vestigingen. Veel activiteiten zijn dan ook uniek voor een enkele vestiging. Zelfs gedeelde activiteiten krijgen vaak in elke vestiging een andere invulling. Misschien is dit volledig afhankelijk van de altijd zo geprezen lokale verankering van de bibliotheek. Het zal misschien ook een signaal kunnen zijn dat de verschillende vestigingen in de nieuwe basisbibliotheken nog niet prettig samenwerken.

Veel basisbibliotheken hebben gewerkt aan het aantrekkelijker presenteren van de collectie. Een enkele bibliotheek werkt zelfs met het zogenaamde bibliotheekwinkelconcept. Hierbij wordt de nadruk gelegd op het presenteren van boeken met de voorkant naar voren en het organiseren van de collectie per thema in plaats van per auteursnaam.

De Utrechtse bibliotheken zijn ook begonnen met het uitlenen van e-books. In de bibliotheek kunnen mensen een gebruikersnaam en wachtwoord aanvragen en hiermee thuis inloggen op een aparte catalogus waar ze een digitaal boek kunnen downloaden. Na drie weken wordt dit bestand automatisch weer uit het computersysteem verwijderd.

Een enkele bibliotheek is begonnen met het samenwerken met een archief. De bronnen uit het archief zijn daar dan ook in de catalogus opgenomen. De gebruiker heeft dan dus toegang tot meer informatie gekregen.

In bijna elke vestiging in de provincie Utrecht is in 2010 wel ergens voorlichting over gegeven. Sommige bibliotheken hebben bijvoorbeeld een speciale voorlichting gegeven over de invoering van de OV-chipkaart. In veel vestigingen worden lezingen gehouden over maatschappelijk relevante onderwerpen. In een aantal bibliotheekvestigingen zijn informatiepunten aanwezig voor bijvoorbeeld gehandicapten of van de VVV. Een aantal regiobibliotheken geven aan dat een mediacoach is opgeleid en dat cursussen mediawijsheid worden gegeven. Dit gebeurt met name aan jongeren in schoolverband.

6.4 Digitale bibliotheek

Door de Stichting Bibliotheek.nl is de zogenaamde Aquabrowser ontwikkeld. In deze browser wordt informatie over de catalogus van de bibliotheek getoond op

een manier die minder lineair is en zo meer zou moeten aansluiten bij wat gebruikers op andere websites gewend zijn. De bibliotheken van de provincie Utrecht zijn allemaal aangesloten bij een provinciale versie van deze website en in de toekomst zal dit zelfs een landelijke versie zijn.

In de Aquabrowser worden zoekresultaten uit een aantal digitale bronnen van de bibliotheek ook meegenomen. Al is een deel hiervan niet thuis beschikbaar. Uit gebruikersstatistieken van het SIOB blijkt dat hiermee het gebruik van deze digitale content toeneemt.¹⁷⁰ Zoals ook al uit het eerder besproken gebruikersonderzoek naar voren is gekomen zijn mensen zich vaak helemaal niet bewust van het feit dat de bibliotheek toegang tot deze bronnen biedt. Als deze dan automatisch worden meegenomen in standaard zoekacties neemt het gebruik dus vanzelf toe.

Het SIOB koopt voor de hele sector de digitale diensten in die door de bibliotheken kunnen worden afgenomen. De samenstelling van een basispakket wordt door het SIOB bepaald. Digitale bronnen zijn bijvoorbeeld krantenbanken, woordenboeken, encyclopedieën, gegevens van de Consumentenbond en een recensiedatabank. Het SIOB evalueert de samenstelling ieder jaar op basis van gebruiksgegevens.¹⁷¹ Voor de lokale bibliotheken scheelt dit dus tijd en geld.

Nog steeds heeft de bibliotheeksector echter te maken met vele verschillende websites. E-books worden bijvoorbeeld aangeboden via een aparte website in het Engels. De Utrechtse bibliotheken hebben daarnaast ook nog de website cultuurutrecht.nl ontwikkeld, waar gezocht kan worden naar culturele uitjes in de provincie. Uiteindelijk is het de bedoeling dat alle digitale diensten van de Openbare Bibliotheek samenkomen in mijnbibliotheek.nl. Via deze website kunnen bibliotheekleden dan een op hun afgestemd aanbod raadplegen.

6.5 Een vergelijking met de visies

Dan rest slechts nog de vergelijking tussen deze ontwikkelingen en de toekomstvisies. De vijf thema's van de visies van beleidsmakers en

---

¹⁷⁰ Bibliotheekmonitor, "Gebruik digitale content," *website Sectorinstituut Openbare Bibliotheken* – 24-07-2011.

< <http://www.siob.nl/bibliotheekmonitor/trends-bibliotheken/gebruik-en-bezoek/gebruik-digitale-content/item50>>

¹⁷¹ SIOB, "Collectie digitale content," *Website Sectorinstituut Openbare Bibliotheken* – 24-07-2011. <<http://www.siob.nl/bibliotheekmonitor/trends-bibliotheken/collectie/collectie-digitale-content/item46>>

adviesraden zijn gemakkelijk te herkennen. De Utrechtse bibliotheken richten zich op de gebruiker door gemakdiensten te leveren. Bijvoorbeeld het overal kunnen lenen en terugbrengen van boeken. Ook de gebouwen worden gebruiksvriendelijker ingericht, een enkele basisbibliotheek gaat hierbij zelfs uit van het zogenaamde winkelconcept. Daarnaast is geprobeerd met een nieuwe catalogus aan te sluiten bij de nieuwe manier van informatieverwerking.

Het waarborgen van kwaliteit is herkenbaar in het beschikbaar maken van digitale bronnen via de catalogus. Kwalitatief goede bronnen worden zo makkelijker toegankelijk. Het gebruik van deze bronnen is daardoor inderdaad toegenomen. Het beoordelen van de kwaliteit gebeurt dus al voordat de gebruiker met de informatie in aanraking komt.

De beschikbaarheid van informatie wordt in de eerste plaats bepaald door de collectie. Zelfs al neemt de collectie absoluut gezien in omvang af, de bibliotheken geloven dat door samen te collectioneren de kwaliteit toeneemt. Door op dit gebied samen te werken zouden de meeste relevante boeken ten minste ergens in de provincie beschikbaar moeten zijn. Aangezien in de hele provincie gereserveerd en geleend kan worden is in theorie de beschikbaarheid inderdaad toegenomen. In de collectie worden daarnaast ook digitale informatiebronnen aangeboden.

Op het gebied van toegankelijkheid spreekt het voor zich dat bibliotheken niet opeens mensen zijn gaan weigeren. De Utrechtse bibliotheken leggen daarnaast de nadruk op mediawijsheid, met name voor jongeren. Verder wordt in de bibliotheek voorlichting gegeven en zijn in sommige bibliotheken informatiepunten aanwezig. Hier is geen duidelijke beleidslijn in te herkennen. In elke lokale vestiging zijn andere initiatieven ontwikkeld.

6.5.1 Is de beleidsvisie nu realiteit?

Het lijkt dus alsof de toekomstvisies van de landelijke beleidsmakers nu al realiteit zijn geworden in de provincie Utrecht. Behalve de landelijke bibliotheek portal die nog niet af is en waarvan nog maar moet blijken wat deze precies gaat bieden. Deze blijft hier dan ook even buiten beschouwing. Vanuit de analytische visie op beleid zal zeker tot de conclusie gekomen worden dat het beleid goed is doorgevoerd. In deze visie zou nog slechts een evaluatie moeten plaatsvinden en een terugkoppeling van eventuele

verbeterpunten. De politieke visie die hier gevolgd wordt geeft een wat genuanceerder beeld.

In de politieke visie wordt benadrukt dat beleid pas echt ingevuld wordt bij de uitvoering. Duidelijk is dat in de openbare bibliotheken van de provincie Utrecht en de landelijke organisaties gewerkt is aan het verwezenlijken van wat in de beleidsteksten en adviezen aangegeven is. Deze teksten hebben echter vaak nog zoveel ruimte voor interpretatie gelaten dat het nog steeds mogelijk is geweest om een eigen plan te trekken. De wensen van de beleidsmakers zouden ook anders geïnterpreteerd kunnen worden. Dat de bibliotheken in de provincie Utrecht samen een grote collectie vormen, hoeft bijvoorbeeld niet per se uitgelegd worden als een grotere beschikbaarheid van informatie. In de eigen vestiging is toch minder aanwezig als de collecties krimpen. De Aquabrowser wordt gebruiksvriendelijker genoemd, maar of dit ook zo is kan een kwestie van voorkeur zijn.

6.5.2 Vergelijking met de wetenschappelijke visies

De denkbeelden die bij de informatiefunctie van academische bibliotheken geldig zijn, blijken maar beperkt relevant te zijn voor de Openbare Bibliotheek. Wel zijn e-books geïntroduceerd en is digitale content toegankelijker gemaakt. De openbare bibliotheken werken echter ook nog steeds nadrukkelijk aan het vormen van een informatieve boekencollectie. Van digitalisering van de bestaande collectie wordt bovendien geen melding gemaakt. Doordat de openbare bibliotheken subsidie krijgen is het sowieso onwaarschijnlijk dat zij boeken zullen gaan uitgeven. De boekenindustrie zou zich hiertegen ook zeker verzetten.

De ontwikkeling van de digitale bibliotheek zal het misschien wel mogelijk maken dat bibliotheken meer informatie over informatie kunnen gaan bieden. Op het gebied van mediawijsheid vinden in de provincie bovendien al veel lokale initiatieven plaats. Toch is er op dit moment nog geen sprake van dat de belangrijkste rol van de bibliotheken het bieden van meta-informatie zal gaan worden.

Conclusie

In dit onderzoek heeft de vraag centraal gestaan in hoeverre de toekomstvisies van Nederlandse beleidsmakers en bibliotheekwetenschappers op de informatiefunctie van de Openbare Bibliotheek zijn terug te vinden in de recente veranderingen in het openbare bibliotheekstelsel in de provincie Utrecht. De politieke visie op beleid, en met name de theorie van Stone is ingezet bij het beantwoorden van deze vraag.

Stone spreekt over het verhaal van verval, waarvan de kern is dat de situatie vroeger goed is geweest, nu snel verslechterd, maar met het juiste beleid weer goed kan worden. Het verhaal van de Openbare Bibliotheken is een dergelijk verhaal. Dit verhaal vertelt dat de Openbare Bibliotheken ooit op een heel positieve manier toegang tot informatie hebben verleend. Dit wordt echter bedreigd door de opkomst van het Internet. Met het juiste beleid kan de bibliotheek echter weer symbool gaan staan voor een onafhankelijke, betrouwbare en toegankelijke manier van informatieverstrekking. Het is een mooi verhaal, maar de vraag is nog maar hoe betrouwbaar deze weergave van de werkelijkheid is.

Duidelijk is geworden dat het verstrekken van informatie over het algemeen als belangrijkste functie van de bibliotheek is beschouwd. Het lijkt hier met name te gaan om een legitimering van bibliotheekbeleid en niet zozeer om de manier waarop de bibliotheek werkelijk functioneert of heeft gefunctioneerd.

Tijdens de bibliotheekvernieuwing blijkt het openbaar bibliotheekstelsel telkens als probleem te worden aangeduid, zelfs al zijn er meer mogelijke oorzaken aan te wijzen. De opkomst van het internet speelt hierbij een rol, maar meer van belang is de verhouding tussen de boekenverkopers en de Openbare Bibliotheek. Herstructurering en meer landelijke sturing is als oplossing aangedragen. Dit is op een dergelijke manier uitgewerkt, dat alle overheidslagen zich erin hebben kunnen vinden. Iets wat direct aansluit bij wat Stone stelt over strategische probleemoplossingen die allianties mogelijk maken.

De visies van beleidsmakers en adviesraden zijn weinig vernieuwend gebleken. Het ontbreekt eigenlijk aan een grote achterliggende visie die richting kan geven aan de toekomst van de Openbare Bibliotheek. De

bibliotheek wordt een heleboel dingen toegedicht, zonder dat ooit uitgesproken wordt hoe dit in de praktijk vorm moet krijgen. De wetenschap kijkt vaker naar de informatiefunctie van de (academische) bibliotheek vanuit het doel efficiëntie. Hierdoor kan een toekomstvisie geformuleerd waarin de informatiefunctie echt een nieuwe invulling krijgt.

Het bibliotheekstelsel in de provincie Utrecht voldoet in grote lijnen inderdaad aan de visie van de Nederlandse beleidsmakers en adviesraden. De visies zijn echter zo weinig specifiek dat interpretatie hierbij een grote rol speelt. Eigenlijk is er nog relatief weinig veranderd op het gebied van informatieverstrekking en het is aan het nog te verschijnen mijnbibliotheek.nl om te proberen de informatiefunctie echt relevant te maken.

De belangrijkste beweging die in Utrecht heeft plaatsgevonden heeft eigenlijk niets met de informatiefunctie te maken. Het is een beweging naar de klant. Een situatie die nu gewenst lijkt, omdat het gebruik van de bibliotheken hierdoor waarschijnlijk zal toenemen. Uiteindelijk doet dit echter waarschijnlijk afbreuk aan de verscheidenheid aan informatie die de lokale bibliotheken kunnen leveren. De reden hiervoor is dat informatieve boeken en literaire werken minder populair zijn dan de rest van de collectie en niet populaire boeken niet langer zullen worden aangeschaft. Hoogstwaarschijnlijk zal dit het draagvlak van de Openbare Bibliotheek alleen maar kleiner maken en het betoog vanuit de boekenindustrie tegen de sector zal alleen maar sterker worden.

Opvallend is dat de openbare bibliotheken gewoon meegaan met de beweging naar de klant. Nergens wordt publiekelijk vraagtekens geplaatst bij deze benadering. Naar buiten toe wordt ook geen radicaal andere visie gecommuniceerd. Het ontbreekt de bibliotheken aan een politieke stem en een eigen visie die beleidsmakers en het publiek uitdaagt om mee te denken met de Openbare Bibliotheek. De bibliotheken verdienen een echte visie, waarbij duidelijke keuzes worden gemaakt en verantwoord. De informatiefunctie zou hier niet noodzakelijk centraal in hoeven staan, maar wat dan wel is niet duidelijk.

Bibliografie

- “Bibliotheek verliest klanten; Aantal uitleningen van boeken loopt fors terug.” *Algemeen Dagblad*, 5 juni, 1998, 25.
- “Bibliotheeken tegen plan boekverkoop,” *Het Parool*, 18 mei, 1995, 2.
- “Leenrecht bedreigt rol van bibliotheek.” *NRC Handelsblad*, 9 december, 1994, 3.
- “NBLC tegen verkoop in bibliotheken,” *Algemeen Dagblad*, 20 mei, 1995, 23.
- Adviescommissie Bibliotheekinnovatie. *Innovatie met effect*. Geen plaats: 2008.
- Arnoldussen, Paul. “De moeizame relatie tussen bibliotheek en boekverkoper.” *Het parool*, 21 augustus, 1995, 11.
- Auteurswet 1912. Hoofdstuk VI: Bijzondere bepalingen betreffende computerprogramma’s. Artikel 45h: Openbaarmaken software.
- Barry, Peter. “Post-structuralism and deconstruction.” In *Beginning Theory: An Introduction tot Literary and Cultural Theory*. Manchester: Manchester University Press, 2002), 61-80.
- Berg, Arie van den. “Profijtbeginnsel van bibliotheken werkt cultuurbarbarij in de hand.” *NRC Handelsblad*, 3 april, 1995, 7.
- Berg, N.P. van den. “Oprekken auteurswet beperkt vrije informatie.” *NRC Handelsblad*, 2 december, 1996, 7.
- Bibliotheek AVV. *Jaarverslag 2010*. Mijdrecht: Regionale Bibliotheek Angstel, Vecht en Venen, 2011.
- Bibliotheek Eemland. *Jaarverslag 2010*. Amersfoort: Bibliotheken Eemland: 2011.
- Bibliotheek Het Groene Hart. *Jaarverslag 2010*. Zonder plaats: Stichting Regiobibliotheek Utrecht Zuid West, 2011.
- Bibliotheek Lek & IJssel. *Op weg naar het MediaRijk: De successen tot nu toe*. Geen plaats: De Bibliotheek Lek & IJssel, 2011.
- Bibliotheek Lek & ijssel. *Beleidsplan 2010-2013: Bibliotheek Lek & IJssel – Op weg naar het mediaRijk*. Geen plaats: De Bibliotheek Lek & IJssel, 2009.
- Bibliotheek Veenendaal. *Van Carrefour naar Cultuurfabriek: jaarverslag 2010*. Geen plaats: De Bibliotheek Veenendaal, 2011).
- Bibliotheekmonitor. “Gebruik digitale content.” *website Sectorinstituut Openbare Bibliotheken – 24-07-2011*. <<http://www.sioib.nl/bibliotheekmonitor/trends-bibliotheken/gebruik-en-bezoek/gebruik-digitale-content/item50>>
- Bockma, Harmen. “Op weg naar de digitale bieb.” *De Volkskrant*, 28 september, 1996, 5.
- Bovens, M.A.P., P. ’t Hart en M.J.W. van Twist. *Openbaar Bestuur: Beleid, organisatie en politiek*. Alphen aan den Rijn: Kluwer, 2007.
- Diederer, Rosa en Berit Kari Godfroij, *Gebruikersonderzoek Bibliotheken*. Geen plaats: MetrixLab, 2010. <<http://www.stichtingbibliotheek.nl/pdf/Rapport%20Gebruiksonderzoek%20Basispakket%20Bibliotheken.pdf>>
- Driessen, F.M.H.M., H.A.C. Helmer en B. van der Lelij. *Collecties van Openbare Bibliotheken in Nederland: Verslag van een onderzoek, uitgevoerd in opdracht van Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en De Vereniging van Openbare Bibliotheken NBLC*. Utrecht: Bureau Driessen Sociaal Wetenschappelijk Onderzoek, 1996.
- Duijnhoven, Hans van. “Bibliotheken beperkt tot boekengazonnetje?” *Trouw*, 25 augustus, 1994.

- Gedeputeerde staten van Utrecht. *Eén bibliotheeknetwerk voor de provincie Utrecht, een wenkend perspectief: Notitie over de openbare bibliotheek anno 2005*. Provincie Utrecht, 2001.
- Gelder, Henk van. "Auteurs willen meer geld; Onenigheid over leengeld bibliotheken." *NRC Handelsblad*, 7 februari, 1996, 11.
- Gilsing, F. et. al. *Regiocultuurcentrum Utrechts Midden*. Zonder plaats: Regiocultuurcentrum Utrechts Midden, 2011.
- Greenhalg, Liz, Ken Worpole en Charles Landry. *Libraries in a world of cultural change*. Londen: UCL Press, 1995.
- Grossman, Hal B. "A comparison of the Progressive Era and the Depression Years: Societal Influences on Predictions of the Future of the Library, 1895-1940." *Libraries & the Cultural Record* 46.1 (2011): 102-128.
- Haan, Jos de. "Een digitalisering van cultuur?" In *Tijdverschijnselen: Impressies van vrije tijd*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2003, 152-154.
- Heuvelman, Marieke red. *De basis voor grote stappen vooruit: Werkplan Samenwerkende Utrechtse Bibliotheken & Bibliotheek Service Centrum 2011*. Utrecht: SUB, 2011.
- Huysen, Annet. *De Nieuwe Afnemer (DNA) van de bibliotheek*. Expertisecentrum Kwaliteitszorg, 2008.
- Huysmans, Frank en Carlien Hillebrink. *De Openbare Bibliotheek tien jaar van nu*. Den Haag: SCP, 2008.
- Huysmans, Frank. "De betere bibliotheek: Over de normatieve grondslagen van het openbaar bibliotheekwerk in het internettijdperk." Rede aanvaarding ambt bijzonder hoogleraar Bibliotheekwetenschap, 23 juni 2006.
- Huzen, Bertil. "In de bibliotheek worden boeken overbodige luxe." *De volkskrant*, 8 oktober, 1996.
- IFLA. "IFLA/UNESCO manifest over de Openbare Bibliotheek 1994." *Website IFLANET* – 13-05-2011. <archive.ifla.org/VII/s8/unesco/Dutch.htm>
- Jones, Michael D. en Mark K. McBeth. "A Narrative Policy Framework: Clear Enough to Be Wrong." *The Policy Studies Journal* 38.2 (2010): 329-353.
- Kasperkovitz, J.M. et. al. *Monitor Bibliotheekvernieuwing 2007*. Amersfoort: Kasperkovitz beleidsonderzoek en advies, 2008.
- Kinney, Bo. "The Internet, Public Libraries, and the Digital Divide." *Public Library Quarterly* 29.2 (2010): 104-161.
- Klaver, Marie-Jose. "Bibliotheken vrezten gevolgen Europese Databankrichtlijn." *NRC Handelsblad*, 20 april, 1998, 7.
- Klugkist, Alex C. "Virtual and Non-Virtual Realities; The Changing Roles of Libraries and Librarians." *Learned Publishing* 14.3 (2001) – 25-07-2011 <<http://igitur-archive.library.uu.nl.proxy.library.uu.nl/DARLIN/2005-0228-003015/UUindex.html>>
- Lodewijks, Ilse en Mark Neefs. "Promoot uw diensten...betrek uw gebruikers." *Cubiss website* – 04-08-2011. <<http://www.cubiss.nl/publicatie/promoot-uw-diensten-betrek-uw-gebruikers>>
- Meijer, W. (voorzitter). *Open poort tot kennis: Advies Stuurgroep herstructurering openbaar bibliotheekwerk*. Stuurgroep Herstructurering Openbaar bibliotheekwerk, 2001.
- NBD/Biblion. "De Nationale Bibliotheekkaart: Een kaart met allure." *Website NBD/Biblion* – 01-08-2011. <<http://www.nbdbiblion.nl/tools/Default.asp?leesanoniem=/nbdbiblion/Documenten/brochure.nbk.pdf>>

- Plasterk, Ronald H.A. "Bibliotheekvernieuwing 2009-2012." Brief aan de Raad voor Cultuur, 7 april, 2008.
- Plasterk, Ronald H.A. "Brief van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap" Brief aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, 10 februari, 2009 (28330 nr. 32).
- Plasterk, Ronald H.A. "Brief van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap," brief aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, 10 februari, 2009 (28330 nr. 32).
- Ploeg, Rick van der. *Beleidsbrief <<Bibliotheken in Beweging>>*. Den Haag: Ministerie OCW, 2002.
- Ploeg, Rick van der. *Cultuur als confrontatie: uitgangspunten voor het cultuurbeleid 2001-2004*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, 1999.
- Raad voor Cultuur. "Advies over de bestuurlijke organisatie van het openbare bibliotheekwerk." Brief aan de Staatssecretaris, 12 november, 1998.
- Raad voor Cultuur. "Beheersing van informatieovervloed." Brief aan de Staatssecretaris, 17 mei, 2000.
- Raad voor Cultuur. *Advies Bibliotheekvernieuwing: 2009-2012*. Den Haag: Raad voor Cultuur, 2008.
- Regiobibliotheek ZOUT. *Innovatie en Transparantie: Jaarverslag 2010*. Zonder plaats: Regiobibliotheek Zuid Oost Utrecht, 2011.
- Riemsdijk, G.A. van. *Geschiedenis van de Openbare Bibliotheek in Nederland: Van beginjaren tot mei 1940*. Den Haag: NBLC, 1978.
- Savenije, Bas. "The future of the library: The crucial importance of accessibility." Presentatie symposium IRIS, 2000.
- Savenije, Bas. "Haalt de bibliotheek het einde van de eeuw?" *Information Professional* 7.8 (2000): 16-21.
- SIOB. "Bibliotheekmonitor: Baten." *Website Sectorinstituut Openbare Bibliotheken* – 04-08-2011. <<http://www.siob.nl/bibliotheekmonitor/trends-bibliotheken/organisaties-en-vestigingen/baten-en-lasten/item24>>
- SIOB. "Collectie digitale content." *Website Sectorinstituut Openbare Bibliotheken* – 24-07-2011. <<http://www.siob.nl/bibliotheekmonitor/trends-bibliotheken/collectie/collectie-digitale-content/item46>>
- SIOB. "Over ons." *Website Sectorinstituut Openbare Bibliotheken* – 22-07-2011. <<http://www.siob.nl/over-ons/item10>>
- Smit, Wout. "De bibliotheek opent poort naar internet." *Algemeen Dagblad*, 15 oktober, 1998, 37.
- Stalpers, Cedric. *Kansen en bedreigingen van ICT voor de bibliotheek op het gebied van informatie*. Geen plaats: Gebruikersonderzoek, 2001.
- Stone, Deborah. *Policy Paradox: The Art of Political Decision Making*. New York: W.W. Norton & Company, 2002.
- Stuurgroep Bibliotheken. *Eindrapport Stuurgroep Bibliotheken 2002-2007*. Stuurgroep Bibliotheken, 2008.
- SUB Projecten. "Nieuwsbrief: Provinciaal Collectioneren." *Samenwerkende Utrechtse Bibliotheken* 2.5 (2011).
- Sumsion, John. "Public Library Use and Users: statistical explorations." *Cultural Trends* 11.42 (2001): 1-39.
- Universiteit van Amsterdam. "Archief hoogleraarsbenoemingen (alfabetisch 2002 -heden): Dhr. Dr. F.J.M. Huysmans." *Website UvA*. – 02-08-2011. <<http://www.uva.nl/actueel/hogleraarsbenoemingen/h.cfm/3EC3E0DE-376A-4A74-85310EA716F7F0DD>>
- Vereniging der Nederlandse Gemeenten, Interprovinciaal Overleg & Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. "Koepelconvenant

- herstructurering openbaar bibliotheekwerk.” Getekend op 20 december 2001.
- Vereniging der Nederlandse Gemeenten, Interprovinciaal Overleg en Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. “Bibliotheekcharter 2010-2012.” getekend op 17 december, 2009.
- Vereniging van Openbare Bibliotheken en Vereniging van Nederlandse gemeenten. *Richtlijn voor Basisbibliotheken* (2005).
- VOB, “BIS,” *Website Bibliothekonderzoek* – 10-07-2011.
<<http://www.bibliotheekonderzoek.nl/data/content/bis/index.html>>
- VOB. “Certificeringnorm Openbare Bibliotheken: Normen voor de termijn 2010 tot en met 2013 zoals vastgesteld in de Ledenvergadering van 17 juni 2010.” *Website Vereniging Openbare Bibliotheken* – 06-08-2011.
<http://www.bibliotheekcertificaat.nl/upload/documenten/certificeringsnorm-2010-tot-en-met-2013-vastgestelde-versie-0-8.pdf>
- VOB. “Landelijke huisstijl.” *Website Vereniging Openbare Bibliotheken* – 22-07-2011.
<<http://www.debibliotheken.nl/commissies/marketing/merkbeeld.html>>
- VOB. “Over de VOB.” *Website Vereniging Openbare Bibliotheken* – 22-07-2011.
<<http://www.debibliotheken.nl/over-de-vob.html>>
- Wilson, Marion. “Understanding the Needs of Tomorrow’s Library User: Rethinking Library Services for the New Age.” *APLIS* 13.2 (2000): 81-86.

Bijlagen

Bijlage 1: Overzicht van de uitleningen.

Openbare bibliotheken										
Onderwerpen Uitleningen										
Perioden	Totaal uitleningen		Boeken voor volwassenen				Boeken voor de jeugd			
	Totaal uitgeleende boeken		Totaal boeken voor volwassenen		Totaal boeken voor de jeugd		Verhalen		Ontwikkelingsboeken	
			Fictie	Non-fictie	Fictie	Non-fictie				
	x 1 000									
1999, inclusief volksbibliotheken	158167	144697	84817	58490	26321	59880	48660	11219		
2000, inclusief volksbibliotheken	155146	141444	82663	57225	25432	58780	47925	10854		
2001, inclusief volksbibliotheken	152798	138611	80002	55837	24159	58609	47908	10700		
2001	152022	137871	79619	55539	24074	58252	47612	10639		
2002	146509	132753	75908	53389	22514	56845	46506	10338		
2003	142983	129012	73854	52754	21094	55158	45342	9815		
2004	138663	124748	70645	50837	19801	54103	44658	9443		
2005	134624	121786	67535	49117	18409	54251	45055	9192		
2005, exclusief provinciale organisaties	132579	120101	66806	48452	18345	53295	44265	9025		
2006, exclusief provinciale organisaties	126591	120520	65768	47212	18547	54752	45366	9383		
2007, exclusief provinciale organisaties	124680	118673	63884	46715	17163	54788	45587	9200		
2008, exclusief provinciale organisaties	112592	106789	57731	42554	15177	49058	40676	8382		
2009, exclusief provinciale organisaties	104851	98342	52251	39737	12514	46091	38344	7747		

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen 26-6-2011

Bijlage 2: Overzicht van de collectie.

Openbare bibliotheken									
Onderwerpen	Collectie								
	Boeken								
	Totaal boeken	Boeken voor volwassenen			Boeken voor de jeugd			Ontwikkelingsboeken	
	Totaal boeken volwassenen	Fictie	Non-fictie	Totaal boeken voor de jeugd	Verhalen	Ontwikkelingsboeken			
Perioden	x 1 000								
1999, inclusief volksbibliotheken	38661	24487	12112	11972	14174	9785	4361		
2000, inclusief volksbibliotheken	38096	23961	11881	11700	14135	9849	4261		
2001, inclusief volksbibliotheken	38262	24185	11738	12089	14077	9906	4149		
2001	37992	24035	11650	12031	13956	9823	4112		
2002	36671	23182	11531	11312	13489	9611	3860		
2003	35371	22077	11181	10577	13295	9494	3783		
2004	34111	21009	10888	9826	13102	9387	3700		
2005	33068	20278	10397	9616	12791	9119	3656		
2005, exclusief provinciale organisaties	31269	19078	9452	9366	12191	8678	3498		
2006, exclusief provinciale organisaties	31158	18791	9404	9145	12367	8762	3590		
2007, exclusief provinciale organisaties	31211	18764	9454	9104	12447	8895	3540		
2008, exclusief provinciale organisaties	31047	18382	9524	8858	12665	9052	3613		
2009, exclusief provinciale organisaties	29299	16781	8999	7783	12517	8954	3563		
© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen 26-6-2011									

Bijlage 3: Nieuwe Huisstijl bibliotheken.

